

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Магістерська програма «Антикорупційні студії»

ТЕМА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

**«Лобізм як механізм впливу на ухвалення політичних рішень:
теоретичні аспекти»**

дипломна робота

на здобуття академічного звання магістра політології

студента

Товстого Станіслава Олександровича

Науковий керівник

Доктор політичних наук, доцент

Чабанна М.В.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології

протокол №__ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

Київ – 2025р.

ЗМІСТ

Вступ	3
Огляд літератури	13
Розділ I. Теоретичні підходи до вивчення та дослідження лобізму	16
1.1. Поняття та сутність лобізму як політичного явища.....	16
1.2. Історія та сучасні тенденції розвитку лобізму як механізму впливу.....	20
1.3. Основні теоретичні підходи до дослідження лобізму.....	27
Розділ II. Місце лобізму у політичних процесах демократичних країн ...	35
2.1. Моделі лобістської діяльності на прикладах США, ЄС та Канади.....	35
2.2. Міжнародний досвід інституційно-правового регулювання лобізму.....	41
2.3. Інституційно-правове регулювання лобізму в Україні.....	46
Розділ III. Сучасний стан, ризики та перспективи розвитку лобізму в Україні	52
3.1. Лобізм у контексті українського політичного процесу.....	52
3.2. Проблеми інституціоналізації лобістської діяльності в Україні.....	58
3.3. Перспективи розвитку та прозорого регулювання лобізму.....	63
Висновки	69
Список використаних джерел	72

ВСТУП

Актуальність теми

Лобізм є важливим інструментом впливу на політичне ухвалення рішень, що активно використовується у розвинених демократіях та в країнах, що перебувають на етапі демократичних трансформацій. У багатьох країнах лобізм розглядається як важливий елемент політичного процесу, який дозволяє різним групам інтересів, підприємствам, громадським організаціям та міжнародним акторам активно впливати на політичні рішення. В Україні лобізм є невід'ємною частиною політичного процесу, однак його регулювання, структура і функціонування все ще залишаються недостатньо чітко визначеними.

Особливістю українського контексту є відсутність законодавчої бази, що регулює лобістську діяльність, яка б забезпечувала прозорість, підзвітність і рівність усіх учасників політичного процесу. Це призводить до того, що значна частина лобістської діяльності здійснюється в тіні, без належного контролю з боку держави, що створює передумови для зловживань, корупції та політичної маніпуляції. Більше того, відсутність чітких правил гри для лобістських груп може призвести до зниження довіри громадян до політичних інститутів і посилення політичної апатії.

Зростання впливу різних груп інтересів на політичні процеси в Україні стало помітним у останні роки, коли питання прозорості та відкритості політичних рішень стали предметом публічних дискусій. У той же час, розвиток інститутів громадянського суспільства, міжнародний досвід, а також реформи в державному управлінні змушують розглядати лобізм не лише як негативний феномен, але й як потенційно позитивний інструмент, що може сприяти більш ефективному та збалансованому ухваленню рішень у різних сферах. Лобізм може бути корисним для розвитку економіки, поліпшення

законодавства, забезпечення інтересів різних соціальних груп і підтримки сталого розвитку.

В Україні питання лобізму набуває ще більшої актуальності в умовах проведення реформ, боротьби з корупцією та інтеграції в європейські структури. Необхідність регулювання лобістської діяльності в країні стала зрозумілою після численних публічних скандалів та аналізу політичних рішень, які приймалися під тиском потужних груп інтересів. У зв'язку з цим важливо дослідити можливості впровадження ефективного механізму регулювання лобістської діяльності, який забезпечить прозорість, підзвітність і справедливість політичних процесів.

Надзвичайно важливим аспектом є також пошук оптимального балансу між правом громадян і організацій на представлення своїх інтересів та необхідністю збереження демократичної підзвітності органів влади. Для забезпечення прозорості, ефективності та демократичності політичного процесу в Україні важливо не тільки розглядати лобізм як інструмент впливу, а й розробити і запровадити чіткі та ефективні механізми контролю за його діяльністю.

Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю розробки та впровадження системи регулювання лобістської діяльності в Україні, що забезпечить її відповідність міжнародним стандартам прозорості та ефективності політичних процесів. Враховуючи недостатню розробленість цього питання в українському законодавстві та наявність реальних викликів, що постають перед державою у сфері боротьби з корупцією та підвищення політичної відповідальності, вивчення теоретичних та практичних аспектів лобізму є надзвичайно важливим.

Мета дослідження

Метою цієї дипломної роботи є дослідження лобізму як механізму впливу на ухвалення політичних рішень в Україні. Важливим аспектом дослідження є вивчення теоретичних основ лобістської діяльності, аналіз її впливу на політичні процеси в країні, а також розгляд можливостей та необхідності регулювання лобізму в Україні для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності політичних рішень.

Завдання дослідження

Для досягнення зазначеної мети в рамках дипломної роботи ставляться такі завдання:

- Аналіз теоретичних аспектів лобізму: дослідити основні концепції та підходи до вивчення лобізму, визначити його місце в політичних науках, а також обґрунтувати значення лобістської діяльності для політичного процесу.
- Вивчення історії та еволюції лобізму в міжнародній практиці: проаналізувати розвиток лобізму в країнах з розвиненими демократичними інститутами, зокрема у США та країнах Європейського Союзу, а також виділити специфіку лобістської діяльності в Україні.
- Оцінка впливу лобізму на політичні рішення в Україні: визначити, як лобістські групи впливають на законодавчі процеси, ухвалення державних рішень, а також на політичну та економічну ситуацію в Україні.
- Аналіз проблем та викликів, пов'язаних з лобістською діяльністю в Україні: дослідити відсутність ефективного регулювання лобізму в Україні та його негативні наслідки, такі як корупція, непрозорість політичних рішень та відсутність зворотного зв'язку з громадськістю.

- Оцінка міжнародного досвіду регулювання лобізму: дослідити законодавчі ініціативи та практики регулювання лобістської діяльності в країнах, які мають досвід врегулювання цього питання, та визначити, як ці практики можуть бути адаптовані до українських умов.
- Розробка рекомендацій щодо регулювання лобізму в Україні: на основі проведеного дослідження запропонувати шляхи та механізми законодавчого регулювання лобістської діяльності в Україні з метою забезпечення прозорості, підзвітності та демократичності політичних процесів.
- Оцінка можливих ризиків та наслідків регулювання лобізму: вивчити можливі ризики, пов'язані з регулюванням лобізму в Україні, і оцінити вплив запровадження нових нормативних актів на політичну систему країни.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження є лобізм як соціально-політичне явище, яке є важливим механізмом впливу на політичне ухвалення рішень у різних країнах, зокрема в Україні та інших демократичних системах. Лобізм охоплює взаємодію політичних акторів, груп інтересів, державних інститутів та громадян, що визначає політичну динаміку в країні.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є механізми впливу лобізму на процес ухвалення політичних рішень в різних країнах, а також процес регулювання лобістської діяльності, що включає аналіз існуючих законодавчих та практичних підходів до лобізму у світовій практиці і в Україні зокрема. Це дослідження охоплює як теоретичні основи, так і практичні аспекти

лобістської діяльності, а також пропозиції щодо ефективного регулювання цього явища.)

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження лобізму як механізму впливу на ухвалення політичних рішень у дипломній роботі застосовуватимуться наступні методи:

Аналіз джерел. Цей метод передбачає вивчення нормативно-правових актів, міжнародних та національних документів, що регулюють лобістську діяльність. Важливими для дослідження є аналіз законодавчих ініціатив, звітів міжнародних організацій, а також теоретичних праць, що висвітлюють питання лобізму та його впливу на політичні процеси в різних країнах. Це дозволить побудувати теоретичну основу дослідження та визначити основні принципи регулювання лобізму.

Компаративний аналіз. Метод, що передбачає порівняння різних практик і підходів до регулювання лобістської діяльності в різних країнах, зокрема в США, країнах Європейського Союзу та Україні. Цей метод дозволить виявити подібності та відмінності в теоретичних і практичних аспектах лобізму, а також оцінити можливості адаптації міжнародного досвіду до українських реалій.

Контент-аналіз. Цей метод використовуватиметься для дослідження публікацій в наукових журналах, аналітичних звітів, медіа-ресурсів, що висвітлюють роль лобізму в політичному процесі. За допомогою контент-аналізу буде вивчено, як лобізм представлений у публічному та науковому просторі, а також які теоретичні концепції домінують у сучасних дискусіях з цього питання.

Метод порівняльно-історичного аналізу застосовується для дослідження еволюції лобістської діяльності та її впливу на політичні процеси в різних історичних контекстах. Порівняння історичних етапів розвитку лобізму в різних країнах дозволить виявити тенденції та зміни в підходах до лобістської діяльності, а також зрозуміти, як ці зміни впливали на політичні системи.

Метод системного аналізу використовується для вивчення лобізму як складного соціально-політичного явища, яке включає численні взаємодії між групами інтересів, політичними акторами, державними інститутами та громадянським суспільством. Системний підхід дозволяє розглядати лобізм в контексті більш широких політичних процесів та взаємодій у політичній системі.

Індуктивні та дедуктивні методи. Ці методи будуть застосовуватися для формулювання теоретичних висновків на основі збору даних з конкретних випадків і прикладів лобістської діяльності. За допомогою індукції будуть зібрані дані з різних джерел, а за допомогою дедукції зроблено загальні висновки щодо теоретичних основ лобізму та його впливу на політичні процеси.

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає у таких аспектах:

- Розширене теоретичне осмислення лобізму як механізму впливу на політичні рішення. У роботі запропоновано нове трактування лобізму як складного і багатовимірного соціально-політичного явища, яке поєднує не тільки інституційні, але й неформальні аспекти взаємодії між групами інтересів та політичними акторами. Це дозволяє розглядати лобізм не лише як інструмент формування політичних

рішень, але й як важливий елемент політичної конкуренції та взаємодії інститутів влади.

- Аналіз впливу лобізму на політичний процес у різних політичних системах. У дипломній роботі здійснено порівняння теоретичних концепцій і практик лобізму в різних політичних системах (США, Європейський Союз, Україна), що дозволяє виявити загальні закономірності та специфіку лобістської діяльності в демократичних і авторитарних режимах.
- Дослідження лобізму в Україні як недостатньо дослідженого феномена. В роботі вперше проводиться детальне теоретичне осмислення лобістської діяльності в Україні, що є новим підходом, оскільки попри наявність практичних досліджень, теоретичні аспекти лобізму в українському контексті залишаються малодослідженими. Це дозволяє сформулювати унікальне бачення специфіки лобізму в українському парламенті та уряді, враховуючи особливості політичної культури та історії.
- Пропозиції щодо правового регулювання лобізму в Україні. В роботі вперше розглядаються можливості адаптації міжнародного досвіду регулювання лобістської діяльності до українських реалій. Проводиться аналіз законодавчих ініціатив, зокрема законопроекту №3059 «Про лобізм», а також надаються пропозиції щодо вдосконалення правового поля в Україні з урахуванням міжнародних практик.
- Внесок у розвиток теорії інтересів та політичного процесу. У роботі пропонується новий підхід до аналізу впливу лобізму на політичний процес через призму взаємодії політичних партій, груп інтересів та інститутів влади. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти механізми, через які лобізм впливає на ухвалення політичних рішень, а також на політичну стабільність і демократичні процеси в цілому.

Таким чином, наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до дослідження лобізму як механізму впливу на політичні рішення, виявленні нових аспектів його теоретичного осмислення та практичного застосування в Україні, а також в розробці рекомендацій щодо регулювання цієї діяльності в українському правовому полі.

Практичне значення

Практичне значення дослідження полягає в його здатності сприяти кращому розумінню лобізму як механізму впливу на ухвалення політичних рішень, а також у розробці практичних рекомендацій для вдосконалення правового регулювання лобістської діяльності в Україні. Зокрема, результати дослідження можуть бути застосовані в таких сферах:

Розробка рекомендацій щодо легалізації лобізму в Україні. Оскільки лобізм є важливим інструментом впливу на політичні рішення, рекомендації, розроблені в рамках дослідження, можуть стати основою для нових законодавчих ініціатив, спрямованих на легалізацію та регулювання лобістської діяльності в Україні. Це дозволить знизити рівень корупційних ризиків і зробить політичний процес більш прозорим та відкритим.

Покращення транспарентності політичного процесу. Врахування результатів дослідження допоможе органам державної влади, зокрема парламенту та уряду, вдосконалити практики взаємодії з групами інтересів. Це дозволить не лише зменшити вплив непрозорих практик лобізму, але й забезпечити більше відкритості в ухваленні політичних рішень, що буде сприяти підвищенню довіри громадян до політичних інститутів.

Оптимізація взаємодії між політичними акторами та групами інтересів. Зокрема, рекомендації щодо вдосконалення механізмів лобістського впливу можуть бути корисними для політичних партій, громадських організацій та підприємств. Вони дозволяють налаштувати

більш ефективну комунікацію між владою та громадськими групами, що сприятиме розв'язанню соціальних і економічних проблем.

Інтеграція міжнародного досвіду регулювання лобізму. Дослідження міжнародних практик лобістської діяльності дозволяє адаптувати найкращі іноземні моделі до українських реалій. Це може допомогти у впровадженні ефективних механізмів регулювання лобізму, що відповідають міжнародним стандартам і сприяють інтеграції України в європейські політичні та економічні структури.

Посилення ролі громадських організацій в політичному процесі. Зроблені висновки щодо використання лобізму як інструменту громадського впливу можуть допомогти неурядовим організаціям та соціальним рухам більш ефективно використовувати цей механізм для відстоювання інтересів громадян і просування соціальних ініціатив у політичній сфері.

Покращення якості політичних рішень. Розуміння впливу лобізму на політичний процес дозволяє забезпечити більш збалансоване ухвалення політичних рішень, яке враховує інтереси різних соціальних груп. Це, у свою чергу, може сприяти більш ефективному розвитку державної політики та підвищенню її соціальної справедливості.

Таким чином, результати цього дослідження можуть бути корисними для законодавців, політичних діячів, громадських організацій і науковців, оскільки надають теоретичну та практичну основу для розвитку лобізму в Україні та в інших країнах з подібними політичними умовами.

Структура роботи

Дипломна робота складається з трьох основних розділів, кожен з яких спрямований на всебічне дослідження лобізму як механізму впливу на ухвалення політичних рішень.

У першому розділі розглядаються основні теоретичні підходи до вивчення лобізму, а також аналізуються поняття та сутність лобістської діяльності. Окремо досліджуються історичні аспекти розвитку лобізму, його місце у політичних системах, а також основні функції, які лобізм виконує в сучасному політичному процесі. Це дозволяє сформулювати основні теоретичні засади для подальшого дослідження.

У другому розділі аналізуються особливості лобізму в різних країнах, зокрема в США, Європейському Союзі та Україні. Особлива увага приділяється порівнянню лобістських практик у цих політичних системах та вивченню механізмів регулювання лобістської діяльності. Досліджуються також питання, пов'язані з впливом лобізму на ухвалення важливих політичних рішень на міжнародному рівні.

Третій розділ присвячений специфіці лобізму в Україні. У ньому розглядаються основні проблеми та виклики, пов'язані з лобістською діяльністю в українському контексті. Оцінюється поточний стан правового регулювання лобізму в Україні, а також обговорюються перспективи та рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази в цій сфері. Вивчається міжнародний досвід і пропонуються рекомендації щодо адаптації ефективних практик до умов України.

У висновках підсумовуються основні результати дослідження, робляться висновки щодо важливості лобізму як механізму впливу на ухвалення політичних рішень, а також пропонуються рекомендації для вдосконалення правового регулювання лобістської діяльності в Україні.

Також важливого значення має список джерел, що використовувалися під час підготовки даної роботи. У цьому розділі наведено повний список джерел, які використовувалися під час підготовки дипломної роботи. Список включає монографії, статті, офіційні документи та інші матеріали, що стосуються теми лобізму та його впливу на політичні рішення.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Визначення лобізму та його основні функції

Лобізм є важливим механізмом політичного впливу, що полягає в організованому представленні інтересів певних груп з метою впливу на процес ухвалення політичних рішень. Наприклад, у деяких з дослідників (Bachrach, P., & Baratz, M. S. 1962), лобізм визначається як одна з форм політичної влади, яка здійснюється через вплив на ухвалення рішень органами державної влади. Це дозволяє зрозуміти, що лобізм виступає як інструмент реалізації інтересів певних соціальних груп у політичному процесі.

У свою чергу Фіоріна (Fiorina, M. P. 1989) акцентує увагу на тому, що лобізм є важливою частиною демократичних систем, оскільки він дозволяє забезпечити політичну легітимність через адаптацію політичних рішень до вимог виборців та груп інтересів. Інший дослідник зазначає також на тому, що лобісти здатні впливати не тільки на ухвалення рішень, а й на формування політичних порядків денних, що є ключовим для стабільності політичних інститутів (Berry, 1977).

Історичний розвиток лобізму

Історія лобізму має глибокі корені, починаючи від античних демократій, де групи впливу вже тоді намагалися впливати на рішення владарів через представників своїх інтересів (Bentley, 1908). Однак лобізм як інституційоване явище сформувався в США на початку ХХ століття, що було пов'язано з розвитком національних парламентів та політичних партій (Fiorina, 1989).

У своїй роботі "The Process of Government" Бентлі (1908) підкреслює, що політичні процеси не можуть бути зрозумілі без врахування ролі груп

інтересів, і лобізм є важливим елементом в політичному житті демократичних країн. У ХХ столітті лобізм став невід'ємною частиною політичних систем, що дозволило розвивати нові форми політичного впливу.

Моделі та теорії лобізму

Для розуміння лобізму як механізму політичного впливу важливо ознайомитися з теоретичними моделями цього явища. Однією з основних моделей є "модель обміну" (Buchanan & Tullock, 1962), яка стверджує, що лобізм є обміном вигод між політиками та групами інтересів. Вони надають один одному взаємні послуги, зокрема через надання фінансової підтримки або голосування на користь певних законопроектів.

Іншою важливою теоретичною моделлю є модель "політичних коаліцій" (Riker, 1962), яка показує, як групи інтересів об'єднуються для досягнення спільних цілей. Вони можуть використовувати лобістську діяльність як важливий інструмент для формування політичних альянсів, що дозволяє їм впливати на ухвалення рішень на рівні урядів і парламентів.

В більш сучасний період популярною стала теорія "інсайдерів та аутсайдерів", запропонована Dür та Mateo (2016), яка вказує на те, що групи інтересів, які мають прямий доступ до політичних інститутів, здатні більш ефективно впливати на ухвалення рішень, ніж ті, які не мають такого доступу. Це дозволяє зрозуміти, чому певні групи мають більше можливостей для лобіювання своїх інтересів.

Лобізм в західних демократіях: практики та регулювання

У розвинутих демократичних країнах лобізм є важливою складовою політичного процесу. В США лобізм є законодавчо регульованим інститутом з 1946 року, що дозволило забезпечити прозорість і контроль за лобістською діяльністю (McGrath, 2006). З того часу лобізм в США став інтегрованою частиною політичної системи, що дозволяє різним групам інтересів активно брати участь у політичному процесі.

Європейський Союз також розвиває систему регулювання лобізму. Зокрема, Європейський реєстр лобістів, який був запроваджений у 2008 році, має на меті забезпечити прозорість у відносинах між лобістами та європейськими інституціями (Coen & Richardson, 2009). ЄС активно працює над удосконаленням цього механізму, щоб зменшити корупційні ризики та підвищити ефективність політичних процесів на європейському рівні.

Лобізм в Україні: правовий статус та проблеми регулювання

В Україні питання лобізму перебуває на етапі розвитку та інституціоналізації. Проблема відсутності чітко визначеного законодавства щодо лобізму ускладнює контроль за цією діяльністю та створює сприятливі умови для корупції. Однак на сьогодні ведеться активна дискусія щодо необхідності правового регулювання лобістської діяльності, і в Україні вже обговорюється законопроткт "Про лобізм" (Законопроект №3059, 2020).

Дослідження Transparency International Ukraine (2023) демонструють та наголошують на важливості введення чітких законодавчих рамок для лобізму, що сприятиме підвищенню прозорості політичного процесу та зменшенню корупційних ризиків. Проте, попри прогрес у напрямку регулювання лобізму, значна частина цієї діяльності в Україні все ще залишається у тіні.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОБІЗМУ

1.1. Поняття та сутність лобізму як політичного явища

Лобізм є складним і багатогранним явищем, яке займає важливе місце в політичних процесах демократичних країн. Як політичний феномен, лобізм є діяльністю, спрямованою на здійснення впливу на органи державної влади та законодавчі структури з метою досягнення вигідних для певної групи або індивіда рішень. Визначення лобізму як явища змінюється в залежності від контексту, але у загальному сенсі він виступає як процес взаємодії між політиками, державними чиновниками і групами інтересів, зокрема бізнесовими та громадськими організаціями, через які здійснюється вплив на державні політики (Cigler & Loomis, 2002).

Відповідно до загальноприйнятих визначень, лобізм передбачає використання різноманітних стратегій, таких як просування законопроектів, мобілізація громадськості, надання політикам необхідної інформації чи навіть безпосереднє фінансування виборчих кампаній. Природно, що у багатьох випадках лобізм виступає як знаряддя, за допомогою якого намагаються впливати на законодавців для того, щоб ті ухвалювали рішення, які відповідають інтересам лобістів або їхніх замовників (Drutman, 2015).

Однак, на відміну від корупції, яка передбачає незаконні чи етичні порушення, лобізм може бути законним і навіть необхідним для функціонування демократичних інститутів. Він дозволяє забезпечити рівновагу між різними групами інтересів і сприяє тому, щоб політика була більш адаптованою до вимог суспільства. Разом з тим, без належного регулювання, лобізм може перетворитися на інструмент маніпуляції і навіть корупції, коли інтереси заможних груп або корпорацій домінують над громадськими інтересами (Heinz et al., 1993).

Таким чином, лобізм є двосічним мечем: з одного боку, він забезпечує представлення інтересів різних соціальних груп і дозволяє збалансовано ухвалювати політичні рішення, з іншого — за відсутності контролю, він може призводити до надмірного впливу певних груп на політичні процеси, що спричиняє соціальну несправедливість.

Звертаючись до історії лобізму, як складової політичного життя загалом та частини демократичної системи зокрема, можна сказати, що його історія простежується ще з часів античності, коли знатні громадяни в Стародавньому Римі, Греції та інших країнах Середземномор'я вдавалися до впливу на державні органи за допомогою особистих зв'язків, фінансування певних ініціатив або шляхом представлення своїх інтересів через ораторів і адвокатів. У Римі навіть існували представники спеціальної підтримки (лат. *patrocinium*), які дозволяли громадянам отримувати необхідну їм підтримку щодо захисту своїх інтересів у сенаті або серед інших органів влади.

Проте, як організоване явище, лобізм почав виокремлюватися та здобувати популярності лише в XIX столітті, з розвитком промислового капіталізму. Під час індустріалізації в країнах Західної Європи і Північної Америки виникли великі корпорації, що вимагали від політиків ухвалення законів і рішень, які б підтримували їхні економічні інтереси. Зокрема, в Сполучених Штатах Америки лобізм почав систематизуватися в середині XIX століття. Перші лобістські агентства виникли в Вашингтоні, де відбувалася фіксація лобістських інтересів у контексті законодавчих ініціатив (Drutman, 2015).

Однією з важливих віх в історії лобізму стали 40-і роки XX століття, коли в США були прийняті перші закони, що почали регулювати діяльність лобістів, зокрема *Lobbying Disclosure Act* (1946), що передбачав реєстрацію лобістів та обов'язкове розкриття джерел фінансування. У багатьох європейських країнах лобізм набув популярності після Другої світової війни,

коли збільшилася роль національних і міжнародних корпорацій у політичних процесах (Berry, 1977).

Однак лобізм як інституціоналізоване явище набув значення в 1980-х роках, коли уряди різних країн почали розробляти законодавчі ініціативи, які дозволяли контролювати цю діяльність. В результаті розвитку міжнародних економічних відносин та створення глобальних корпорацій лобізм також став частиною політичних процесів у таких країнах, як Японія, Китай, Індія, а також у країнах Латинської Америки та Африки.

Після набуття більше легального статусу та виокремлення інституту лобізму в окрему професійну діяльність, сформувалися і певні механізми, за допомогою яких лобісти (вже, як окремі фахівці) почали впливати на політику. Можемо виокремити кілька основних механізмів, через які лобісти здійснюють свій вплив на політичний процес. Це можуть бути як прямі форми впливу, так і непрямі. Нижче розглянемо деякі з них, найбільш поширені.

Прямий контакт з політиками. Є одним із основних механізмів впливу і включають у себе переважно особисті зустрічі лобістів з парламентаріями або урядовцями, де вони можуть представити свої інтереси та обґрунтувати свої вимоги. Ці зустрічі можуть супроводжуватись наданням інформації, статистики або економічних досліджень, які підтримують запропоновані зміни в законодавстві або політиці.

Публічні кампанії та громадський тиск. Лобісти також можуть створювати публічні кампанії, щоб мобілізувати громадську думку на підтримку своїх інтересів. Ці кампанії можуть включати мітинги, акції протесту, соціальні мережі або публікації в засобах масової інформації, що має на меті збільшити тиск на політиків і змусити їх діяти в інтересах певних груп.

Фінансування виборчих кампаній. Фінансування є одним із найбільш потужних інструментів лобізму. Лобісти можуть надавати гроші на передвиборчі кампанії кандидатів, які мають на меті ухвалювати закони або політики, що відповідають інтересам лобістів. У більшості країн це є законним, але через високу суму фінансування може виникнути загроза підкупу чи конфлікту інтересів (Lowi, 1969).

Підготовка та подача аналітики. Лобісти також займаються наданням політикам важливої інформації або досліджень, що стосуються важливих соціальних чи економічних проблем. Це може включати дані про ефективність політики, оцінки наслідків для економіки або аналіз конкретних інтересів, що зумовлюють необхідність певних змін.

Попри те, що в демократичних суспільствах діяльність, що пов'язана з лобізмом є цілком легальною (за умов дотримання умов, передбачених законодавством), як і будь-який інший інструмент впливу, лобізм може призвести до негативних наслідків, якщо він не контролюється належним чином. Одним із найбільших ризиків лобізму є його потенційний зв'язок з корупцією. Відсутність належного регулювання лобістської діяльності може призвести до ситуації, коли лобісти здійснюють свої впливи через неправомірні методи, такі як хабарі або підкуп. Це часто призводить до ухвалення рішень, які вигідні лише вузьким групам, і негативно впливають на громадські інтереси.

Більше того, відсутність прозорості в лобістських процесах може створювати можливості для корупції серед політиків, коли лобісти намагаються маніпулювати процесами ухвалення рішень за допомогою фінансування або інших економічних преференцій. Звідси виникають питання щодо етики лобістської діяльності, особливо коли вона обмежена лише інтересами багатих корпорацій, а не широких верств населення (Dobson, 2016).

Звертаючись до огляду лобістської діяльності в Україні, її легалізації та інституціоналізації, варто зауважити, що ці процеси знаходяться на початковій стадії розвитку, хоча значно зріс інтерес до цього явища за останні роки. Українська політична система ще не має чітко визначених і прозорих механізмів регулювання лобістської діяльності, що призводить до певних проблем, зокрема з корупцією. Деякі політики та бізнес-групи можуть зловживати цим механізмом, створюючи "тіньовий лобізм", що дозволяє їм отримувати вигоди через непрозорі канали.

Однак існують позитивні зміни. У 2024 році до українського законодавства були внесені відповідні зміни та прийнято Закон України «Про Лобіювання» (Верховна Рада, 2024), та закладено підвалини для створення Реєстру прозорості, який має почати свою роботу 14 серпня 2025 року (НАЗК, 2025).

Як підсумок, можемо сказати, що лобізм є важливим політичним інструментом, що дозволяє різним групам інтересів впливати на процес ухвалення рішень. Він може бути корисним для забезпечення рівноваги та адаптації політики до вимог суспільства, але також містить ризики маніпуляцій і корупції. Для забезпечення ефективності лобізму необхідно чітко регулювати цю діяльність, забезпечувати прозорість і підзвітність, що дозволить мінімізувати негативні наслідки і підвищити довіру до політичних процесів.

1.2. Історія розвитку та сучасні тенденції лобізму як механізму впливу

Як наголошувалося раніше лобізм — це інструмент впливу на політичні рішення, що очевидно може мати тисячолітню історію. Попри те, що виокремлення лобізму, як професійної діяльності, його легалізація та інституціоналізація відбулася відносно не так давно, прояви лобізму можна простежити вже у суспільно-політичному житті Стародавньої Греції, а потім і

Риму. Цілком закономірним буде вважати, що він зародився разом із формуванням владних інститутів та суспільних структур. Навіть попри те, що у Стародавній Греції лобізм, хоч міг і не мати сучасної організації, лобістська діяльність в сучасному розумінні могла реалізовуватися через ораторське мистецтво на публічних зборах, де громадяни могли відкрито висловлювати свої позиції щодо законодавства. Ця практика давала можливість різним соціальним групам, по-суті, просувати свої інтереси, особливо впливовим аристократам, купцям, ремісникам. А враховуючи тогочасну важливість ролі оратора, яка була однією з ключових, він не лише переконував більшість, але й формував громадську думку (Kurt, 2022).

Подібно до Греції, у Римі лобізм також був тісно пов'язаний із системою патронату (Ochre & Grant, 2022). Знатні родини брали під патронат своїх менш впливових громадян і створювали таким політичну підтримку, що дозволяло контролювати голосування у народних зборах. Наприклад, Луцій Корнелій Сулла був не тільки військовим полководцем, а й вправним політиком-лобістом (за сьогodнішніми мірками). Він будував свою владу через створення мережі політичних союзників, які забезпечували підтримку його реформ у сенаті та народних зборах. Його політика лобіювання базувалася на системі покровительства, де клієнти були зобов'язані голосувати за інтереси патрона.

Римський сенат також був ареною запеклої боротьби між фракціями, де політичні діячі вміло маневрували між інтересами плебеїв і патриціїв. Відомі історики, як Тацит, описували, що просування політичних рішень часто вимагало таємних домовленостей, підкупу та використання особистих зв'язків, що вже цілком можна вважати класичним проявом недоброчесного (тобто корупційного) лобізму.

Середньовіччя, з переходом до феодальної системи, принесло нові форми лобістської діяльності. Хоча влада була централізована у руках монархів, королі потребували підтримки дворянства, церкви і торгових

гільдій. Важливу роль відігравали посли і радники, які виступали посередниками між різними групами інтересів. В містах-господарствах гільдії ремісників боролися за привілеї: право регулювати ціни, обмежувати конкуренцію, контролювати якість продукції. Це був прообраз організованого лобізму — через законодавчі пільги і вплив на місцеве самоврядування (Teschke, 1998).

Пізніше, з приходом Християнства та врахуванням наявного впливу Церкви яка не лише мала власні економічні інтереси, а й впливала на політичні рішення через духовенство і монастирі, а отже, і на усю суспільно-політичну активність тогочасних громадян, даний інститут на тривалий період перебирає на себе роль впливового комунікатора, здатного лобіювати майже будь-які інтереси. Водночас, королі та феодали використовували церковних представників (можна провести паралелі й з сучасним процесом лобізму) для досягнення своїх цілей, наприклад, у відносинах із Папською курією.

Як приклад, можна зазначити, що Папа Римський і кардинали часто виступали як лобісти інтересів духовенства і світської влади, маніпулюючи політичними альянсами в Італії та інших країнах, що надавало лобізму додаткову сакральну і політичну вагу.

Але не тільки в епоху Середньовіччя, духовенство та монархія (та часто їхні придворні) могли впливати на формування політичних процесів, оскільки з появою різних виробничо-торгівельних об'єднань почали з'являтися групи впливу, що змушені були просувати власні інтереси. У Лондоні гільдії ремісників, такі як Гільдія Золотих Ремісників або Гільдія Ткачів, мали не лише економічну, а й політичну владу. Вони лобіювали у парламенті і при королівському дворі норми, які обмежували входження нових конкурентів, встановлювали контроль якості і навіть регулювали робочий час. Такі дії зміцнювали їх монопольне становище на ринку і вплив на місцеву політику (Brittanica).

Перехід до модерних парламентських систем у XVII–XVIII століттях значно вплинув на розвиток лобізму. Зростання ролі виборних органів влади і політичних партій створило середовище, де лобістська діяльність стала більш структурованою та професійною. Замість неформальних зв'язків у дворах та міських радах, з'явилися організовані інтереси, які використовували нові механізми у вигляді регулярних консультацій, політичних переговорів, роботи з пресою.

У Великобританії лобізм тісно переплітався з формуванням парламентської демократії. У XVIII столітті, коли парламентська система зміцнювалася, великі промисловці, землевласники і торговці утворювали впливові лобістські групи, що прагнули захистити свої економічні інтереси. Виникли перші політичні клуби, які вели активну діяльність із залучення депутатів. Формування двопартійної системи у вигляді Ліберальної та Консервативних партій дозволило лобістам інтегруватися в політичний процес, просуваючи ідеологічні програми (Power, 2025). Прикладом розвитку лобізму у період його становлення у тогочасній Великобританії, можна навести Ост-Індійську кампанію. Ця монополістична кампанія була однією з найвпливовіших лобістських акцій свого часу. Вона фактично контролювала торгівлю Великобританії з Індією, регулярно добивалася у парламенті законодавчих рішень, що підтримували її ексклюзивні права, включно з військовою підтримкою. Ця практика викликала критику, зокрема через колоніальні експлуатації та торгівлю рабами (Wills, 2019).

В США, з моменту ухвалення Конституції у 1787 року закладено підвалини для поділу влади, який внаслідок створив унікальні можливості для лобістської діяльності: законодавча, виконавча та судова влади були незалежними, але взаємодіяли через систему стримувань і противаг. Це стимулювало створення лобістських груп, які могли впливати на законодавців, чиновників і навіть суддів (OpenSecret, 2014). Для США, як приклад, можна навести так званий «великий залізничний скандал» 1872 року

який свого часу став яскравим прикладом впливу залізничних компаній через лобістів. Вони домоглися прийняття тарифних законів, що значно збільшили прибутки, але призвели до гучних корупційних скандалів і суспільного резонансу. Ці події спонукали до створення урядових органів з контролю за тарифами (Kens, 2009).

Загалом можна зауважити, що протягом XIX століття почала зростати роль великих компаній, зокрема залізничних корпорацій, банків і промислових гігантів, які почали формувати професійні лобістські мережі. Вони впливали на регуляції тарифів, державні контракти, стандарти виробництва. Водночас посилювалися суспільні рухи за прозорість, антикорупційні реформи та соціальні права. З'являлися перші публічні обговорення і критика лобізму як «тіньового» впливу (Waterhouse, 2019).

XX століття знаменує собою епоху переходу лобізму із тіньових структур до офіційно визнаної, публічно регульованої діяльності. Розширення державного регулювання економіки, поява системи соціального захисту, інститути міжнародного співробітництва відкрили нові напрями для лобістської діяльності. Збільшилася кількість зацікавлених сторін, починаючи від великих корпорацій до профспілок і громадських організацій.

У США Федеральний закон про реєстрацію лобістів 1946 року став першою спробою забезпечити прозорість: лобісти повинні були подавати офіційні звіти про свої контакти з чиновниками і джерела фінансування (Federal Regulation of Lobbying Act, 1946). Подальші посилення у 1995 і 2007 роках включали суворіші вимоги щодо розкриття інформації і санкції за порушення. Вже пізніше, після політичних скандалів 1970-х (Уотергейт), були суттєво посилені закони щодо лобізму, зокрема щодо фінансування політичних кампаній і прозорості лобістської діяльності.

В Європейському Союзі лобізм довгий час залишався слабо контрольованим через складність політичної системи. Відсутність

централізованої влади ускладнювала встановлення загальних правил. Лише у 2011 році було створено Єдиний реєстр лобістів, що передбачає добровільну реєстрацію організацій, які працюють із Єврокомісією і Європарламентом. Це стало важливим кроком до підвищення прозорості і відкритості процесів ухвалення рішень (European Parliament, 2014). Цей реєстр лобістів Єврокомісії станом на 2023 рік включав понад 11 тисяч зареєстрованих організацій, що робить його найбільшим у світі подібним майданчиком для публічного контролю (Transparency Register, 2025).

В інших провідних економіках світу, таких як Німеччина, Франція, Японія, були впроваджені свої закони та кодекси поведінки, що регламентують діяльність лобістів і встановлюють етичні норми. Ці документи передбачають офіційний статус лобістів, вимоги до звітності, обмеження щодо конфлікту інтересів. Наприклад, в Німеччині, Закон про реєстрацію лобістів 2021 року запровадив обов'язкову офіційну реєстрацію, що сприяє підвищенню довіри суспільства до політичних процесів (Deutscher Bundestag, 2025).

На сьогоднішній день можна зазначити, що лобістська діяльність вимагає високої кваліфікації: знання законодавства, політичної науки, комунікацій, стратегічного аналізу. Лобістами є часто експерти з юридичною освітою, політології, PR, економіки. Вони працюють у спеціалізованих агентствах або як внутрішні радники великих компаній і галузевих об'єднань, а також можуть мати досвід державної служби, що дає можливість їм мати необхідні зв'язки для успішного впровадження подальшої діяльності у сфері лобізму. Використання наукових методів, маркетингових стратегій і комплексного аналізу дозволяє створювати цілісні кампанії впливу.

Додаткового впливу на особливості діяльності лобістів здійснили також розвиток інтернету, соціальних мереж і аналізу великих даних, які докорінно змінили спосіб лобістської роботи. Таргетована реклама, використання аналітики поведінки аудиторії, алгоритми штучного інтелекту дозволяють

ефективно формувати громадську думку і впливати на політиків. Однак це також може породжувати ризики у вигляді маніпуляції, фейкових новин, кібератак, що підривають довіру до політичних процесів.

Якщо до появи швидкісних телекомунікацій та логістичних можливостей, суспільно-політичні процеси (а разом з ними і лобістська діяльність) відбувалися відносно повільно, то сучасний лобізм переступив на міжнародний рівень. Великі транснаціональні корпорації і НГО лобіюють (зараз вже більше адвокатують) інтереси на майданчиках таких міжнародних організацій, як ООН, СОТ, G20 та інших. Це вимагає координації між країнами, розуміння міжнародних норм і здатності працювати в мультикультурному середовищі. Наприклад, фармацевтичні корпорації чи екологічні організації ведуть складні лобістські кампанії на глобальному рівні з метою, як захисту прав, так і збільшення прибутків.

В даних процесах, але в іншій площині, громадські рухи, активісти і НГО дедалі частіше застосовують інструменти лобізму (який відносно їхньої діяльності усе частіше називають адвокацією), щоб просувати права людини, екологічні ініціативи, соціальну справедливість. Вони організують петиції, кампанії у соцмережах, ті ж адвокаційні акції, які змушують політиків реагувати та прислухатися до громадської думки. Цей тренд підсилює роль прозорості і підзвітності в політичних процесах.

Незважаючи на прогрес відносно регулювання лобістської діяльності на законодавчому рівні в різних країнах, продовжують існувати і певні ризики для тих, хто прагне до ефективної реалізації себе у даній сфері. Такі ризики полягають, наприклад, у нерівності щодо доступу до влади, адже великі корпорації і фінансові групи мають суттєві ресурси для найму професійних лобістів і масштабних кампаній, тоді як малі бізнеси і громадські організації часто обмежені у фінансах і впливі. Це породжує дисбаланс у представленні інтересів у політиці, що може призводити до переваг окремих груп.

Наступним ризиком, пов'язаним з лобізмом є корупційні ризики. Відомі гучні скандали, як справа американського лобіста Джека Абрамоффа (Department of Justice, 2008) чи розкриття пов'язаних з лобіюванням тих чи інших схем, в будь-якій країні, навіть де лобістська діяльність є легальною, свідчать про потенційну можливість щодо корупційних порушень у сфері лобізму. Підкуп, тіньові угоди, непрозорість фінансування знижують довіру суспільства, як до політичної системи в цілому, так і до лобістів зокрема, адже, незважаючи на регулювання, у багатьох країнах механізми контролю за лобістською діяльністю залишаються слабкими. Часто інформація про лобістів і їх фінансування неповна або відсутня, що ускладнює громадський контроль.

Використання цифрових технологій, що часто стають у нагоді, у тому числі задля здійснення позитивних змін в суспільно-політичному житті громадян, іноді перетворюється на інструмент маніпуляцій виборцями, розповсюдження фейкових новин і маніпулятивного впливу на громадську думку. Це підриває легітимність виборчих процесів і посилює політичну поляризацію та корупційні ризики тощо.

Додатково варто зауважити, що попри наявність регулятивних актів та протоколів, лобістська діяльність може регулюється по-різному у різних країнах, що у свою чергу може ускладнювати міжнародну співпрацю та боротьбу з корупцією.

1.3. Основні теоретичні підходи до дослідження лобізму

Лобізм, як явище, що перебуває на перетині політики, економіки, права і соціальних відносин, є надзвичайно складним і багатовимірним. Це один із ключових механізмів впливу різних груп інтересів на процеси прийняття державних рішень, який набув особливої ваги у сучасних демократіях, але також і в авторитарних режимах. Вивчення лобізму охоплює широкий спектр

теоретичних підходів — від класичних політичних теорій до новітніх інституційних і соціокультурних концепцій. Кожен з цих підходів дозволяє виявити унікальні характеристики, причини та наслідки лобістської діяльності, а також розкрити не завжди очевидні взаємозв'язки між владою, економікою та суспільством тощо.

Важливо також наголосити на тому, що дослідження лобізму завжди містять елементи міждисциплінарної взаємодії різних сфер діяльності, адже це явище не можна сповна описати, спираючись лише на одну наукову дисципліну, наприклад, політологію чи юриспруденцію. Хоча, з іншої сторони, це зовсім не означає, що людина з однією, але ґрунтовною освітою не зможе бути успішним лобістом. Теоретичні рамки, що сформувалися упродовж останніх десятиліть, створили належне підґрунтя для формування ефективних політик регулювання лобізму, а також допомогли зрозуміти причини та наслідки пов'язані з непропорційністю впливу між різними соціальними групами.

Переходячи до огляду основних теоретичних підходів у вивченні та дослідженні лобізму, варто, як один з основних напрямів оглянути *теорію плюралізму*, що є одним із основних напрямків, як у політичній науці, так і, відповідно, лобізмі. Її історичні витоки можна простежити у працях таких дослідників, як Роберт Даль (Dahl, 1982), які стверджували, що влада в демократичному суспільстві розподілена між багатьма групами і індивідами, що мають різні інтереси і ресурси. Згідно з цією теорією, саме конкуренція між численними групами інтересів гарантує політичну рівновагу та запобігає домінуванню будь-якої окремої сили.

Плюралізм розглядає лобізм як демократичний інструмент, який дозволяє суспільним групам виражати свої інтереси, впливати на державні інститути і брати участь у формуванні політики. Лобісти виступають посередниками між громадськістю і владою, допомагаючи урядовцям збирати інформацію і розуміти потреби різних соціальних категорій. Вони

сприяють тому, щоб у прийнятті рішень були враховані не лише інтереси еліт, але й широких суспільних верств.

Плюралістичний підхід наголошує на різноманітності інтересів як передумові стабільності і легітимності політичної системи. Проте ця теорія визнає, що ресурси різних груп нерівні, і, відповідно, деякі мають значно більше можливостей для лобіювання, що створює певні переваги для різних груп у політичному процесі. Ця проблема актуальна, наприклад, у США, де великі корпорації та фінансові групи часто мають набагато більший вплив, ніж дрібні громадські об'єднання.

Плюралізм також акцентує увагу на потребі державного регулювання лобізму, яке гарантувало б рівні умови для всіх учасників, прозорість діяльності лобістів і публічність їх контактів із владою (Baumgartner et al., 2009; Volleyer, N., & Correa, P. 2020). Водночас плюралізм розглядає лобізм як природний і необхідний елемент демократичного управління, що забезпечує зворотний зв'язок між владою і суспільством.

Наступним з важливих теоретичних підходів, що може надати можливість краще розуміти процеси пов'язані зі сферою лобізму, є *теорія еліт* (або *влада еліт*), яка протиставляється плюралізму, бере за основу ідею, що влада у суспільстві сконцентрована в руках вузької групи осіб — еліти, яка контролює ключові ресурси і приймає важливі політичні рішення. Цей підхід широко розроблявся в працях Чарльза Міллса (Mills, 2000), Бахраха і Бараца (Bachrach & Baratz, 1962), а пізніше і Стюарта Лукаса (Lukes, 2005). Він вказує, що більшість лобістської діяльності спрямована на підтримку і розширення влади саме правлячої еліти.

У рамках даної теорії, лобізм часто розглядається як інструмент кулуарної політики, коли інтереси певних бізнесових або політичних груп просуваються поза офіційними процедурами. Це породжує значні проблеми з прозорістю, підзвітністю і справедливістю політичного процесу. Еліти

використовують фінансові ресурси, доступ до медіа, політичні зв'язки та інші механізми для маніпулювання політикою, щоб захистити свої привілеї та вигоди.

На користь цієї теорії можуть свідчити численні приклади з сучасної практики, коли великі корпорації здійснюють вплив на законодавців через приватні зустрічі, внески у виборчі кампанії та інші не завжди прозорі засоби впливу. Це знижує довіру громадськості до політичних інститутів, сприяє політичній апатії та підсилює суспільну нерівність (Transparency International Ukraine, 2023; Heinz et al., 1993). Теорія еліт може потребувати необхідності впровадження жорстких законодавчих обмежень лобістської діяльності, забезпечення публічності і прозорості контактів політиків із лобістами, а також контролю за фінансуванням, щоб запобігти зловживанням і корупції.

Наступною з теорій є вже більш сфокусована на досягненні певних економічних показників – *економічна теорія лобізму*. Відповідно до цієї теорії, лобізм розглядають саме як інструмент, задля отримання матеріальної вигоди, раціонального вибору і конкурентної боротьби за ресурси. Найвідомішою серед них є теорія регулювання Джорджа Стіглера (Stigler, 1971), що визначає лобізм як прагнення бізнес-груп отримати спеціальні вигоди від держави, такі, як, наприклад: субсидії, регуляторні бар'єри для конкурентів, пільги, контрактні преференції.

У цьому контексті лобізм розглядається як важіль впливу, за допомогою якого різні актори змагаються за надприбутки, що виникають не внаслідок підвищення продуктивності та конкурентоспроможності, а більшою мірою через політичний тиск (Egerod & Junk, 2022). Це часто призводить до викривлення ринку, перерозподілу ресурсів на користь вузьких груп і зниження ефективності економіки.

Економічна теорія політичного вибору (Downs, 1957) підкреслює, що як політики, так і лобісти діють раціонально, намагаючись максимізувати власні

вигоди, а саме: політичний капітал, голоси виборців, фінансові ресурси. Лобізм у цьому сенсі є стратегією, що допомагає групам інтересів інвестувати в інформацію, підтримувати зв'язки з політиками та впливати на прийняття рішень.

Ці теорії висвітлюють економічні мотиви лобізму, але одночасно вказують на негативні наслідки — потенційне підривання конкуренції, стимулювання корупції, збільшення нерівності в доступі до політичних ресурсів. Вони ще раз наголошують на необхідності державного втручання, спрямованого на створення прозорих механізмів контролю і звітності лобістської діяльності.

Ще один з підходів, а саме, соціологічний підхід, розглядає лобізм як складний соціальний процес, у якому вирішальну роль відіграють не тільки матеріальні ресурси, але й соціальний капітал, норми, культура і довіра між акторами. Соціологічні теорії акцентують увагу на тому, як через мережі особистих контактів, соціальні зв'язки і неформальні інститути відбувається формування і реалізація лобістських стратегій (Coen & Richardson, 2009).

Зокрема, теорії соціального капіталу розглядають лобізм як процес накопичення і використання довіри, репутації та спільних норм серед учасників політичного процесу (Beyers et al., 2008). Соціологічний підхід вказує, що ефективність лобізму багато в чому залежить від якісних міжособистісних зв'язків, культурних традицій і рівня соціальної згуртованості.

Крім того, соціологічний підхід вивчає різницю, що існує в суспільних уявленнях про легітимність лобізму у різних країнах. У західних демократіях лобізм часто визнається як легітимний і потрібний елемент політичної системи, тоді як у багатьох країнах пострадянського простору він асоціюється з корупцією і підривом демократичних інститутів (OECD, 2021).

Розуміння цих культурних і соціальних контекстів має велике значення для розробки національних законодавчих моделей, які повинні враховувати місцеві традиції та суспільні очікування.

Наступна з теорій (або ж група) а саме, *політична теорія лобізму*, включає у себе декілька підвидів та фокусується переважно на аналізі процесів прийняття рішень, ролі коаліцій, інституційних механізмів і стратегій впливу в політичній системі. Прихильники даної теорії розглядають лобізм як важливу частину політичної взаємодії, що формується на базі коаліцій, переговорів і компромісів. Наприклад, *теорія адвокаційних коаліцій* (Sabatier, 1988) виділяє коаліції груп, які спільно просувають політичні цілі, об'єднуючи ресурси, знання і стратегії. Ця теорія допомагає зрозуміти, чому лобістські кампанії часто є колективними, а їх успіх залежить від здатності до координації і побудови альянсів.

Наступна, так звана, *теорія організації інтересів* (Busch, 1981) досліджує, як структура і поведінка груп інтересів впливають на їхню здатність лобіювати, а також яку роль у цьому процесі відіграє держава, яка може бути як посередником, так і регулятором. Це дозволяє глибше зрозуміти взаємозалежність між владою і суспільством у сфері політичного впливу.

Подібні до зазначених теорій підкреслюють, що лобізм має використовуватися не тільки з метою боротьби за ресурси, але й являє собою частину складного політичного процесу, який вимагає врахування інституційних, організаційних і стратегічних чинників.

Висновки до Розділу I

Розглянуті теоретичні підходи до дослідження лобізму з однієї сторони демонструють розгалуженість та різноманіття теоретичного підґрунтя процесу лобізму, але у той же час і доповнюють один одного, створюючи цілісну картину цього соціально-політичного явища. Також вагомим

чинником є культуральне ставлення та сприйняття до легалізації лобістської діяльності та використання даного підходу в реалізації важливих суспільно-політичних цілей. Даний скепсис може більшою мірою простежуватися в тих країнах, що належать до так званих перехідних демократій, мають значний рівень корупції та є певним чином недостатньо обізнаними щодо лобізму, як явища, асоціюючи його почасти з корупційною діяльністю.

Для розуміння лобізму та розробки ефективних політик регулювання важливо інтегрувати ці підходи, враховуючи соціальний, політичний та економічний контекст, а також особливості національних політичних та культурних систем, оскільки лобізм як політичне явище, має багатовимірний характер, що включає не лише організований вплив на законодавчі і виконавчі органи влади, а й широкий спектр комунікативних та інституційних механізмів, спрямованих на формування політичної волі. Сутність лобізму полягає в легальному й прозорому представленні інтересів різних соціальних груп у політичному процесі, що робить його невід'ємною частиною сучасної демократії.

Зазначена в даному розділі різноманітність теоретичних підходів до вивчення лобізму відображає складність та багатогранність цього явища. Політичний плюралізм, теорія групового плюралізму, функціональні та інституціональні моделі дозволяють розкрити різні аспекти лобістської діяльності — від боротьби за ресурси і вплив у системі влади до ролі лобізму як механізму балансу інтересів і захисту прав меншості. Кожен підхід підкреслює важливі моменти, що допомагають сформувати цілісне розуміння лобізму.

Також, лобізм може виступати ключовим механізмом впливу в процесі ухвалення політичних рішень, що дозволяє враховувати інтереси різних соціальних та економічних суб'єктів у державній політиці. Він сприяє підвищенню якості законодавства через надання додаткової інформації і

експертної підтримки, водночас викликає ризики корупції і нерівності в доступі до влади, якщо відсутній належний контроль і прозорість.

Говорячи про ефективність впровадження лобістської діяльності, варто зазначити, що вона значною мірою залежить від законодавчого та інституційного поля, яке її регулює. Рівень відкритості політичних процесів, наявність механізмів контролю, етичних норм та прозорості формують баланс між легітимним впливом і запобіганням зловживанням. А вивчення теоретичних засад лобізму створює основу для подальшого аналізу конкретних моделей лобістської діяльності у різних країнах, що дозволяє формувати рекомендації для вдосконалення систем регулювання, забезпечення прозорості та підвищення відповідальності суб'єктів політичного впливу.

РОЗДІЛ II. МІСЦЕ ЛОБІЗМУ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН

2.1. Моделі лобістської діяльності: США, ЄС, Канади

Лобістська діяльність є важливим інструментом впливу на політичні рішення у демократичних суспільствах. Проте специфіка організації та регулювання лобізму суттєво різниться в різних країнах. У цьому підрозділі детально розглянемо три найбільш розвинені та відомі моделі лобістської діяльності: американську, європейську (на прикладі Європейського Союзу) та канадську. Порівняння цих моделей дозволяє зрозуміти, як історичні, політичні, культурні та правові фактори формують підхід до лобізму у різних політичних системах.

Сполучені Штати Америки мають одну з найстаріших і найорганізованіших систем лобізму у світі, що зумовлено федеративною системою влади, сильною роллю законодавчої гілки, активним громадянським суспільством та значним впливом бізнесу. Лобізм у США став невід'ємною частиною політичного процесу ще з 19 століття (Thomas & Hrebencar, 2009), коли швидко розвивався капіталізм і індустріалізація. З тих часів великі корпорації, банки, профспілки та громадські організації почали систематично впливати на політику через організовані лобістські групи.

Важливим кроком у розвитку амерссиканського лобізму стало ухвалення Федерального закону про реєстрацію лобістів (Lobbying Disclosure Act) у 1995 році (U.S. Congress, 1995). Цей закон встановив вимоги до обов'язкової реєстрації лобістів, звітування про їхню діяльність, джерела фінансування, а також прозорість у взаємодії з державними посадовцями. Надалі закон зазнав кілька поправок, зокрема у 2007 році (U.S. Congress, 2007), що посилює контроль над лобістською діяльністю.

Окрім федерального рівня, на рівні штатів також існують власні закони про лобізм, які відрізняються за жорсткістю і деталізацією регулювання. Загалом система регулювання США спрямована на балансування між легальним впливом і попередженням корупції, хоча критики відзначають, що не всі механізми працюють ефективно.

В Сполучених Штатах існує відносно велика кількість зареєстрованих лобістів. За даними на 2024 рік, у США офіційно зареєстровано понад 12 000 лобістів (OpenSecrets, 2024), які працюють як у великих корпораціях, так і у неурядових організаціях. При цьому лобістські групи представлені у всіх сферах: енергетиці, фармацевтиці, фінансах, агробізнесі, екології, правах людини та підтримують тісні контакти з конгресменами, членами уряду, співпрацюють з політичними комітетами та виборчими кампаніями. Щодо методів здійснення лобістської діяльності, окрім традиційних зустрічей і публічних слухань, застосовують адвокаційні кампанії, PR-стратегії, фінансування політичних кампаній через політичні комітети, а також цифрові платформи.

Хорошим прикладом, може бути діяльність однієї з дослідницьких асоціацій PhRMA (Portside, 2024, March 1), є одним із найбільших лобістів у країні, що представляє інтереси фармацевтичної індустрії. PhRMA витрачає сотні мільйонів доларів на лобістську діяльність, щоб впливати на законодавство про охорону здоров'я, патентне право і регуляцію лікарських засобів. Наприклад, організація активно виступала проти реформи системи охорони здоров'я, що могла обмежити прибутки фармацевтичних компаній (Там само).

Нафтова промисловість США теж є хорошим прикладом для демонстрації лобістської діяльності в інтересах великих корпорацій, які мають значну фінансову перевагу, а отже і вплив на прийняття політичних рішень на власну користь. Наприклад, такі нафтові гіганти, як ExxonMobil і Chevron, мають власні лобістські групи, що працюють над впливом на

екологічне законодавство, податки та енергетичну політику. Вони активно використовують політичне фінансування і співпрацюють з консервативними політичними колами (TheGuardian, 2021).

Попри успішність функціонування американської моделі лобізму, що характеризується високою якістю професіоналізму, широким охопленням інтересів і значними фінансовими ресурсами, її часто критикують за надмірний вплив великих корпорацій і фінансових груп, що призводить до нерівності в доступі до влади, а також за випадки корупції і непрозорості. Скандали, такі як справа лобіста Джека Абрамоффа, стали тривожним сигналом і стимулювали посилення законодавства (Christian Science Monitor, 2006).

Модель лобізму *Європейського Союзу* базується на, можна сказати, унікальному політичному проекті із багаторівневою системою прийняття рішень, де ключову роль відіграють кілька інституцій: Європейська Комісія, Європейський Парламент, Рада ЄС, Європейський Суд та інші. Через складність структури влади, лобістська діяльність тут має свою специфіку.

Поява лобізму у ЄС відбувалася поступово, паралельно зі зростанням інституційної ваги і зони впливу блоку. У 2008 році Європейська Комісія запропонувала створити Єдиний реєстр лобістів (EU Transparency Register), який почав діяти з 2011 року. Він має на меті забезпечити добровільну прозорість і підзвітність лобістів, які прагнуть впливати на політику ЄС.

ЄС, на відміну від США мають і свої відмінності щодо регулювання діяльності пов'язаної з лобізмом. Наприклад, реєстрація лобістів у реєстрі є добровільною, але без неї доступ до ключових заходів і зустрічей значно обмежений.

Етичній складовій діяльності приділяється значна увага, тому лобісти зобов'язані дотримуватися етичних стандартів, які передбачають запобігання конфліктам інтересів, прозорість фінансування і відповідальність за

інформацію (Там само). В свою чергу, відповідні інституції ЄС регулярно перевіряють діяльність лобістів і можуть відмовити у доступі тим, хто порушує правила.

Відмінності у сфері лобізму в ЄС відображаються також і в особливостях діяльності самих акторів. Наприклад, вони часто лобіюють не лише великі корпорації (наприклад, автомобільні концерни, банки, енергетичні компанії), а й профспілки, неурядові організації, екологічні групи, асоціації громадянського суспільства.

Лобісти в ЄС працюють не лише у Брюсселі, але й у столицях країн-членів, бо національні уряди мають суттєвий вплив на прийняття рішень у Раді ЄС.

Лобістські організації активно використовують відкриті консультації, публічні дискусії, соціальні мережі (Там само).

Але також, як і в США, існують і потужні потужні лобістські організації, що представляють інтереси найбільших автомобільних концернів Європи, таких як Volkswagen, BMW, Renault. Наприклад, ACEA (the European Automobile Manufacturers' Association) впливає на законодавство, пов'язане з екологічними стандартами, безпекою і технологічними інноваціями, просуваючи інтереси автомобільної промисловості (ACEA, n.d.).

Діяльність такої організації, як Greenpeace (Greenpeace International, n.d.), є прикладом громадської організації, що також бере активну участь у лобізмі. Вона фокусується на екологічній політиці, кліматичних змінах та захисті довкілля, застосовуючи як прямі зустрічі з депутатами, так і масові кампанії в соцмережах.

Як і Сполучених Штатах, Європейська модель лобізму також зіштовхується з проблемами недостатньої прозорості через добровільність реєстрації, а також з труднощами координації лобістських дій на

багаторівневій політичній арені. Водночас вона має вищі етичні стандарти і більший вплив громадських ініціатив у порівнянні зі США.

Канада федеративна держава із парламентською системою, де лобістська діяльність також є чітко регламентованою і має свої особливості. Основний нормативно-правовий акт, що регулює лобістську діяльність є *Lobbying Act* (Government of Canada, 1989) прийнятий у 1989 році і регулярно оновлюваний. Він визначає вимоги до реєстрації лобістів, звітності та встановлює етичні стандарти.

Законодавство Канади відоме своєю суворістю щодо прозорості та контролю, особливо на федеральному рівні. Крім того, окремі провінції мають свої власні регламенти щодо лобізму, але кожен, хто веде лобістську діяльність на федеральному рівні, зобов'язаний реєструватися в офіційному реєстрі (Там само). В реєстрі зазначаються інтереси, з якими працює лобіст, а також інформація про клієнтів і фінансування.

Стосовно впровадження діяльності, встановлено чіткі норми поведінки, включно із заборонаю на конфлікт інтересів, хабарництво, використання службового становища.

Особливу увагу приділяють ролі НГО, профспілок і інших неприбуткових організацій у політичному процесі, а отже і залученості їх до процесів пов'язаних з лобіюванням (чи адвокатуванням) власних чи громадських інтересів.

Якщо порівнювати Канадську модель зі США, то перша має жорсткіші обмеження на внески в політичні кампанії, що у свою чергу зменшує вплив грошей у політичну сферу.

Як приклад успішної реалізації лобістської діяльності великими організаціями в Канаді, подібно до Greenpeace, Environmental Defence Canada, є однією з провідних екологічних організацій, що активно лобіює законодавство з питань клімату, захисту водних ресурсів, сталого розвитку

(Environmental Defence Canada. (n.d.). Організація регулярно проводить наукові дослідження, зустрічі з парламентарями та публічні кампанії.

Ще одним з прикладів, але пов'язаним зі сферою бізнесу, є діяльність Canadian Federation of Independent Business (CFIB), організації, яка представляє інтереси малого та середнього бізнесу. Вона активно взаємодіє з урядом і парламентом, лобіюючи податкові пільги, спрощення регуляцій та підтримку підприємництва (CFIB, 2024).

Серед переваг та недоліків можна зазначити на тому, що Канадська модель характеризується балансом між прозорістю, етичністю і впливом різних секторів суспільства. Водночас вона стикається з викликами, пов'язаними з необхідністю адаптації до нових форм лобізму (цифрові платформи, соціальні мережі) та забезпеченням більшої відкритості на рівні провінцій.

Узагальнення вищезазначених порівнянь різноманіття моделей лобістської діяльності США, ЄС і Канади, відображає глибокі відмінності у політичних системах, законодавчій базі та культурі ведення політичного діалогу. Американська модель вирізняється потужною фінансовою складовою та широким спектром учасників, але має проблеми з прозорістю і вищим рівнем корупційних ризиків. Європейська модель характеризується більшою увагою до етичних стандартів і багаторівневістю, проте добровільна природа реєстрації створює проблеми з контролем. У свою чергу, Канадська модель демонструє баланс між прозорістю, контролем і залученням громадськості, проте потребує модернізації з урахуванням нових викликів.

Знання цих моделей є критично важливим для розробки ефективних механізмів регулювання лобістської діяльності в інших країнах, у тому числі й в Україні, де ця сфера тільки формується, як легітимна та професійна.

2.2. Міжнародний досвід інституційно-правового регулювання лобізму

Інституційно-правове регулювання лобізму є одним із найважливіших елементів сучасних демократичних систем управління, що забезпечує збалансовану взаємодію між легітимним представництвом інтересів громадськості, бізнесу, громадських організацій та інших зацікавлених суб'єктів у процесах прийняття політичних рішень (OECD, 2021; Transparency International, 2020). Ця система спрямована не лише на сприяння відкритому діалогу між владою і суспільством, а й на мінімізацію ризиків корупції, зловживань владою та непрозорих механізмів впливу (OECD, 2021). Лобізм як явище має багатовікову історію, але правове оформлення та регулювання його діяльності почали активно формуватися лише у другій половині XX століття, і з того часу постійно вдосконалюються у відповідь на нові політичні, соціальні та технологічні виклики (Transparency International, 2020).

У світі сформувалися різні моделі правового регулювання лобізму, що відображають унікальні історичні, політичні, соціокультурні та правові особливості конкретних країн або регіонів. Проте більшість систем об'єднують спільні фундаментальні принципи та механізми (OECD, 2021). До них належать: обов'язкова або добровільна реєстрація лобістів та лобістських організацій, встановлення чітких правил подання звітності про діяльність та фінансові джерела, впровадження етичних стандартів, а також створення спеціалізованих незалежних органів контролю, які відповідають за дотримання норм, розгляд скарг та притягнення до відповідальності у разі порушень (Transparency International, 2020).

Ефективне інституційно-правове регулювання сприяє підвищенню рівня прозорості, зміцненню довіри громадськості до політичних процесів та державних інститутів, а також формує баланс інтересів різних суспільних груп. Воно дозволяє не лише захистити права та законні інтереси усіх

учасників, а й запобігти формуванню непрозорих монополій впливу, що можуть порушувати демократичні цінності (OECD, 2021).

Говорячи про Сполучені Штати Америки традиційно вважаються світовим еталоном інституційно-правового регулювання лобізму (U.S. Government Publishing Office, 1995; OECD, 2014). Саме тут сформувалися найбільш системні, найпрозоріші і найдетальніші механізми контролю, що базуються на багаторічній історії законодавства і практики.

Формальне регулювання почалося ще у середині ХХ століття, з прийняттям у 1946 році Федерального закону про реєстрацію лобістів (Lobbying Disclosure Act) (U.S. Government Publishing Office, 1995). Цей закон став першим масштабним кроком до впорядкування лобістської діяльності, зобов'язуючи фізичних і юридичних осіб, які займаються лобістською діяльністю, проходити офіційну реєстрацію у Конгресі та звітувати про своїх клієнтів, цілі діяльності, а також фінансові витрати, пов'язані з лобізмом. Таким чином створився відкритий механізм інформування суспільства про осіб і структури, які намагаються впливати на законодавчі процеси (U.S. Government Publishing Office, 1995).

Спочатку у 1995 році, а потім (що важливіше) у 2007 році, були ухвалені суттєві поправки, які значно розширили визначення лобіста і збільшили обсяг інформації, що підлягає розкриттю. Тепер включали не лише прямі контакти з посадовцями, а й різноманітні непрямі форми впливу, включно з організацією заходів, фінансуванням політичних кампаній та іншими активностями (OECD, 2021). Також закон передбачив посилений контроль за джерелами фінансування лобістської діяльності.

Особливо важливою є норма, яка регулює практику так званих «поворотних дверей» (revolving door), що передбачає заборону або суттєве обмеження для колишніх державних службовців протягом визначеного часу після звільнення займатися лобістською діяльністю у сферах, де вони раніше

ухвалювали рішення чи могли мати вплив (U.S. House of Representatives, 2023). Ця норма знижує ризик зловживань та конфліктів інтересів, забезпечуючи тим самим додатковий рівень прозорості і етики.

Важливою інституцією є Комісія з етики Конгресу США, яка здійснює нагляд за дотриманням етичних норм, розглядає скарги на порушення, проводить дисциплінарні розслідування і може накладати санкції (U.S. House of Representatives on Ethics, 2025). Окрім цього, діють окремі офіси, що займаються щоденним моніторингом лобістської діяльності, забезпечують регулярну публікацію звітів та ведуть загальнодоступні реєстри.

Цей комплекс заходів робить систему США однією з найбільш прозорих, системних і деталізованих у світі, створюючи приклад для наслідування іншими країнами (OECD, 2019).

У Європейському Союзі інституційно-правове регулювання лобізму розвивалося набагато повільніше, що зумовлено унікальною політичною структурою ЄС, де влада розподілена між численними інституціями, такими як Європейська Комісія, Європейський парламент, Рада Європи та інші органи (European Commission, 2023). Така складність унеможливила швидке ухвалення єдиного законодавчого акта.

До 2011 року не існувало загального обов'язкового реєстру лобістів, що ускладнювало контроль за діяльністю лобістських організацій і створювало ризики непрозорості (Transparency International EU, 2021). Саме 2011 року було створено Єдиний реєстр лобістів (EU Transparency Register) — унікальний добровільний інструмент, який дозволяє систематизувати і зробити відкритими дані про організації і фізичних осіб, що здійснюють лобістську діяльність на рівні інституцій ЄС (European Commission, 2023). Хоча участь у реєстрі не є обов'язковою, до нього приєдналися більшість великих та впливових структур — як приватних компаній, так і громадських організацій (Transparency International EU, 2021).

Реєстр вимагає надання детальної інформації про сферу інтересів, конкретні цілі лобістської діяльності, перелік клієнтів, розміри бюджетів і джерела фінансування. Це сприяє підвищенню прозорості та дозволяє здійснювати більш ефективний громадський контроль (European Commission, 2023).

Окрім цього, Європейський парламент і Європейська Комісія мають власні Кодекси поведінки, які регламентують взаємодію з лобістами, встановлюють вимоги до конфіденційності інформації, запобігання конфліктам інтересів, протидії корупції і зловживанням (Transparency International EU, 2021). Вони також регулюють етичні стандарти і способи комунікації.

Станом на 2023 рік велися активні дискусії щодо можливості запровадження обов'язкової реєстрації, посилення контролю та розширення повноважень органів, що здійснюють нагляд, з метою подальшого вдосконалення системи і підвищення її ефективності (European Commission, 2023).

Канада відома однією з найрозвиненіших і найбільш прозорих систем регулювання лобізму у світі. Основою такої системи став Закон про реєстрацію лобістів (Lobbying Act), прийнятий у 1985 році, який неодноразово оновлювався і вдосконалювався відповідно до потреб часу (Office of the Commissioner of Lobbying of Canada, 2023; OECD, 2019).

Цей закон встановлює обов'язкову реєстрацію фізичних і юридичних осіб, що здійснюють лобістську діяльність, а також вимагає регулярної і детальної звітності про проведені заходи, тематику контактів, джерела фінансування, обсяги витрат (Office of the Commissioner of Lobbying of Canada, 2023). Важливою складовою є збереження відкритості і доступності інформації для громадськості.

Особливої уваги заслуговує створення незалежного офісу Комісара з етики лобістів, що має значні повноваження у сфері контролю за дотриманням законодавства. Комісар розглядає скарги, проводить розслідування порушень, публікує доповіді і рекомендації щодо вдосконалення правової бази (Office of the Commissioner of Lobbying of Canada, 2023).

Канада також активно застосовує заходи з обмеженнями, що можуть бути пов'язані з явищем «поворотних дверей». Встановлено конкретні часові періоди, протягом яких колишні державні службовці не можуть займатися лобістською діяльністю у сферах, де вони працювали або приймали рішення. Це ефективно знижує ризики корупції, забезпечує етичність і незалежність процесу прийняття рішень (OECD, 2019).

Інституційно-правове регулювання лобізму у європейських країнах має значні відмінності, що зумовлені історичними традиціями, політичними системами та культурними особливостями.

Німеччина до 2021 року не мала окремого законодавства, що регулювало б лобізм комплексно. Однак із 2021 року набрав чинності спеціальний закон про реєстрацію лобістів, який передбачає обов'язкову реєстрацію, звітність, прозорість і контроль за діяльністю лобістів на федеральному рівні (Bundestag, 2021). Закон передбачає створення публічного реєстру, що дозволяє громадськості та ЗМІ відслідковувати лобістські контакти з урядом та парламентом. Основний акцент зроблено на підвищенні прозорості та відповідальності (Bundestag, 2021).

Франція має систему добровільної реєстрації, адмініструвану Національним агентством з контролю лобістів (Haute Autorité pour la Transparence de la Vie Publique, 2022). Ця система вимагає подання інформації про діяльність та фінансування, а також дотримання етичних норм. Хоча

участь є добровільною, існує сильний суспільний тиск, що стимулює приєднання (Haute Autorité pour la Transparence de la Vie Publique, 2022).

У Великобританії діє система реєстрації консультативних лобістів, що контролюється Парламентом (Office of the Register, 2025). Реєстр є обов'язковим для професійних консультантів, і його мета — підвищення прозорості лобістської діяльності.

Інші країни, як Італія, Іспанія та низка східноєвропейських держав, перебувають на різних стадіях розробки та впровадження механізмів регулювання, часто наслідуючи кращі європейські практики (European Commission, 2022).

Як підсумок, можна зазначити на наявності сильного та дієвого інституційно-правове регулювання лобізму у світі, що хоча й має значні відмінності, але в цілому націлене на підвищення прозорості, запобігання корупції, забезпечення етичності і балансу інтересів у процесах прийняття політичних рішень (OECD, 2021; Transparency International, 2020). Впровадження таких механізмів зміцнює демократичні інститути і підвищує довіру громадськості до влади, що є критично важливим для сталого розвитку суспільств.

2.3. Інституційно-правове регулювання лобізму в Україні

Інституційно-правове регулювання лобізму в Україні перебуває на етапі активного формування та поступового вдосконалення. На відміну від розвинених демократичних країн, де правове поле лобістської діяльності існує вже десятки років і має глибоко структуровані механізми контролю та прозорості, українська система є відносно новою та ще не набрала повного функціонального вигляду (Transparency International Ukraine, 2022).

Попри те, що на законодавчому рівні було ухвалено закон, що узаконює лобістську діяльність в Україні (Верховна Рада, 2024) та визначено перелік правових засад для здійснення лобіювання в Україні, сучасний стан регулювання відзначається певною фрагментованістю та недостатньою деталізацією норм, що створює сприятливі умови для неформального впливу на законодавчі процеси. Відсутність чітких правил і механізмів моніторингу та контролю лобістської діяльності призводить до ризиків, пов'язаних із корупцією, непрозорістю політичного впливу і потенційними зловживаннями владою (EUACI, 2021).

Разом з тим, починаючи з 2019 року, відбувається помітна активізація законодавчої та інституційної роботи з регулювання лобізму. Цей процес є важливим кроком для зміцнення демократичних інститутів України, підвищення якості державного управління і забезпечення більшої відкритості політичних процесів (Верховна Рада, 2020). Україна перебуває у фазі інтеграції найкращих європейських і міжнародних практик у цю сферу, що є частиною більш широкої реформи системи державного управління.

Значний прорив у сфері правового регулювання лобізму в Україні став можливим завдяки прийняттю в 2024 році Закону України «Про лобіювання» (Верховна Рада, 2024). Цей закон заклав основу для визначення правового статусу лобіста, встановив правила здійснення лобістської діяльності, а також запровадив обов'язок реєстрації лобістів у державному реєстрі.

Введення такого реєстру (НАЗК, 2025) може стати кроком у бік підвищення прозорості і відкритості лобістської діяльності. Він має бути публічно доступним і забезпечувати громадськості та журналістам можливість контролювати, хто і як впливає на законодавчі процеси (Transparency International Ukraine, 2022). Закон також передбачає вимоги до звітності лобістів, що є важливим інструментом для запобігання непрозорим і корупційним схемам.

Втім, з огляду на відносну новизну закону, у ньому можуть виявитися і певні недоліки. Закон не дає повної ясності, як відрізнити лобізм від адвокації або громадської активності, що ускладнює його практичне застосування. Крім того, відсутність ефективних санкцій і слабкі механізми контролю на сьогоднішній день можуть ускладнити забезпечення дотримання закону.

Недостатня деталізація окремих положень і неузгодженість із суміжними законодавчими актами призводять до проблем у правозастосуванні. Це створює ризики, що окремі суб'єкти можуть діяти в тіні, обходячи офіційний контроль (Transparency International Ukraine, 2022). Для забезпечення ефективного функціонування правового регулювання необхідно подальше удосконалення закону і розробка підзаконних актів, які деталізують процедури реєстрації, звітності і контролю.

Відповідальність за контроль дотримання законодавства у сфері лобізму покладена на кілька державних органів. Відповідальність розподіляється за ведення державного реєстру лобістів, розробку нормативних актів і загальне регулювання сфери.

Особливу роль відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке здійснює моніторинг звітності лобістів, проводить перевірки, виявляє порушення, а також ініціює відповідні заходи реагування і санкції (НАЗК, 2023). Завдяки НАЗК відбувається формування аналітичної бази даних про лобістів і їхню діяльність, що є важливим ресурсом для подальшого вдосконалення системи контролю.

У парламенті функціонує Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики, який виконує парламентський нагляд за реалізацією законодавства про лобізм. Комітет розглядає законодавчі ініціативи, заслуховує звіти органів контролю, готує рекомендації для удосконалення нормативної бази (Верховна Рада, н.д.).

Проте, незважаючи на наявність відповідних інституцій, існують ризики щодо обмеження з причин низького рівня ресурсного забезпечення, недостатній професійний потенціал і складність технічних процедур контролю. Внаслідок цього державний контроль може бути фрагментарним і не завжди ефективним, що створює умови для розвитку неформальних каналів впливу.

Основними викликами інституційно-правового регулювання лобізму в Україні можуть бути по причині нечіткості законодавчих норм і процедур, які регламентують дотримання процедур реєстрації лобістів та їх звітності, дотримання умов так званого добросовісного лобіювання при здійсненні діяльності пов'язаної з лобізмом. Нечіткість чи загалом відсутність чіткого визначення й ідентифікації можливих порушень та призначення відповідних санкцій тощо.

Також ризики та недоліки можуть бути пов'язані з низьким рівнем поінформованості і розуміння лобізму серед політиків, громадськості і навіть серед потенційно професійних кіл, що перешкоджає формуванню культури відкритого і відповідального лобіювання (Transparency International Ukraine, 2022).

Додатковими, можуть бути ризики пов'язані з виникненням тіньових мереж і неформальних каналів впливу, які працюють поза офіційними механізмами контролю, що створює додаткові корупційні ризики і підриває довіру до політичної системи. При цьому, подібні взаємовідносини може бути дуже складно ідентифікувати. З цим також може бути взаємопов'язаний низький рівень технічної оснащеності та відсутність сучасних електронних систем моніторингу, що ускладнює швидкий і якісний аналіз діяльності лобістів.

Ці проблеми вимагають системного підходу, який передбачає не лише законодавчі зміни, але й посилення інституційної спроможності, навчання

фахівців, залучення громадськості та розробку сучасних інформаційних інструментів.

За останні роки Україна отримала вагому підтримку від міжнародних організацій (окрім допомоги пов'язаної з війною), таких як, Європейського Союзу, USAID та OECD, що допомагає інтегрувати кращі світові практики у сфері регулювання лобізму (EUACI, 2021; OECD, 2021). Зокрема, міжнародні партнери підтримують реформування законодавства, розвиток електронних платформ для реєстрації лобістів та звітності, а також підвищення кваліфікації державних службовців.

Важливою перспективою є внесення змін до Закону «Про лобіювання», що передбачають більш чіткі критерії відокремлення лобізму від громадської активності, розширення повноважень контролюючих органів і посилення відповідальності за порушення (Верховна Рада).

Впровадження сучасних електронних систем обов'язкової реєстрації лобістів та подання звітності може стати важливим кроком для підвищення прозорості і відкритості. Це не лише покращить доступ громадськості до інформації, але й сприятиме більш оперативному і ефективному контролю.

Загалом, розвиток інституційно-правового регулювання лобізму є критично важливим для зміцнення демократичних процесів в Україні. Це сприятиме підвищенню довіри громадян до державних інститутів, мінімізації корупційних ризиків та підвищенню якості ухвалення політичних рішень на всіх рівнях влади (Transparency International Ukraine, 2022).

Висновки до Розділу II

У розділі проаналізовано сутність лобізму як невід'ємного елементу політичного процесу в демократичних країнах, його роль, механізми впливу та основні підходи до регулювання. Лобізм виступає як важливий канал

комунікації між громадянським суспільством, бізнесом і владою, сприяючи більш ефективному врахуванню інтересів різних соціальних груп у прийнятті політичних рішень. Водночас, лобізм потребує належного правового та інституційного контролю для забезпечення прозорості і запобігання корупційним ризикам.

Досвід розвинених демократій демонструє, що ефективне регулювання лобістської діяльності базується на комплексній законодавчій базі, чітких процедурах реєстрації та звітності, а також дієвих механізмах контролю з боку спеціалізованих державних інституцій і громадськості. Важливим є також формування культури відкритості та відповідальності серед лобістів, політиків і громадян, що сприяє підвищенню довіри до політичних інститутів.

Окрему увагу слід приділяти викликам, пов'язаним із тіньовими формами впливу, недостатньою прозорістю і нерівністю доступу до владних ресурсів, які можуть підривати демократичні принципи. З огляду на це, демократичні країни активно вдосконалюють законодавство і практики регулювання лобізму, впроваджуючи інноваційні підходи та співпрацюючи з міжнародними організаціями.

Загалом, лобізм у демократичних політичних системах виступає складним, багатогранним явищем, яке потребує збалансованого підходу — поєднання свободи впливу і суворого регулювання, що забезпечить рівновагу між інтересами суспільства, бізнесу і держави. Це є ключовою умовою для розвитку якісної демократії, підвищення ефективності політичного процесу та зміцнення суспільної довіри.

РОЗДІЛ III. СУЧАСНИЙ СТАН, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Лобізм у контексті українського політичного процесу

Лобізм в Україні є важливим, хоча ще і недостатньо врегульованим та новим елементом політичного процесу, що розвивається на тлі складних трансформацій державної системи, особливо в умовах війни. Українська політика, яка пройшла через різні стадії становлення після здобуття незалежності, відчуває значний вплив різноманітних інтересів, як економічних, так і політичних, які намагаються впливати на формування державної політики через лобістські інструменти, але які не завжди є добросовісними та законними. А оскільки лобізм вже є законною діяльністю, то й навряд чи тоді можна називати подібні за своєю технологією до лобізму, але недобросовісні способи впливу задля досягнення певних інтересів.

Водночас, незважаючи на узаконеність даної діяльності, український лобізм має низку специфічних особливостей, які відрізняють його від аналогічних процесів у розвинених демократіях, а також породжують певні проблеми, пов'язані з прозорістю та легітимністю цього явища. Історично український політичний процес формувався в умовах слабких інституцій, обмеженої правової бази та відсутності чітких правил гри для учасників політичних відносин. Це призвело до того, що лобізм у нашій країні довгий час перебував у «сірих» зонах, поєднуючи як офіційні, так і неформальні механізми впливу на прийняття рішень. Часто ця діяльність супроводжувалася непрозорістю, корупційними ризиками та використанням особистих зв'язків замість публічних процедур (Transparency International Ukraine, 2022). Такий стан речей стримував розвиток здорової демократії та підривав довіру до державних інституцій.

Сучасний етап розвитку лобізму в Україні характеризується початком формування законодавчої бази та інституційних механізмів контролю. Прийняття у 2024 році Закону України «Про лобіювання» стало важливим сигналом для всіх учасників політичного життя в Україні. Закон заклав основи прозорості у цій сфері, передбачивши обов'язкову реєстрацію лобістів, ведення відкритого реєстру та встановлення правил етичної поведінки (Верховна Рада, 2024). Водночас закон містить низку прогалин, які необхідно усувати задля підвищення ефективності його застосування.

Інституційна структура контролю за лобізмом також перебуває в стадії формування. Основними відповідальними органами є Міністерство юстиції та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), які мають забезпечувати реєстрацію, моніторинг і перевірку звітності лобістів. У 2024 також було проведено консультації з громадськістю (НАЗК, 2024), а також продовжується робота над вдосконаленням Реєстру прозорості (НАЗК, 2025).

Також, у цьому контексті суттєву роль відіграють політичні партії, окремі депутати та урядовці, які можуть виступати як лобісти інтересів великих бізнес-груп, іноземних компаній чи навіть окремих олігархів. Відсутність усе ще прозорих процедур і обов'язкової звітності створює умови для того, що лобізм часто набуває характеру «закритих» переговорів і домовленостей, що не підлягають публічному контролю. Така практика може знижувати рівень підзвітності та підривати демократичні процеси та довіру громадськості до Уряду та інституту лобізму (який ще і так тільки починає формуватися), як такого.

Важливим є й те, що українське громадянське суспільство, хоча й активно розвивається, ще не має достатньо потужних ресурсів і повноважень для системного контролю лобістської діяльності. Проте саме незалежні ЗМІ, громадські організації і експертні центри почали відігравати роль «сторожових псів», розкриваючи факти зловживань, незаконного впливу і корупції у лобістській сфері (Transparency International Ukraine, 2022).

Поширення відкритих даних, аналітичних досліджень і громадського контролю поступово змінюють культуру політичної взаємодії і сприяють підвищенню прозорості.

Не менш важливою є роль міжнародних організацій і партнерів України, які надають технічну допомогу, експертні рекомендації і фінансову підтримку реформам у сфері прозорості та антикорупції. Такі організації, як Європейський Союз, USAID, OECD активно сприяють імплементації європейських стандартів, зокрема в питаннях регулювання лобізму, запровадженні електронних систем реєстрації та звітності, посиленні відповідальності за порушення (OECD, 2021; EUACI, 2021). Це не тільки покращує інституційну спроможність держави, а й створює умови для більш ефективної інтеграції України у світову політичну систему.

Особливий виклик становить протистояння між старими політичними практиками та новими стандартами прозорості, які привносять як державні реформи, так і тиск міжнародної спільноти. Частина політичних еліт і бізнес-структур досі опираються відкритості і публічному контролю, що створює конфлікт між інтересами прозорості та збереженням статус-кво (Transparency International Ukraine, 2022). Вирішення цієї проблеми потребує як законодавчих, так і культурних змін, а також активного залучення громадськості до контролю за діяльністю державних інституцій.

Таким чином, лобізм в українському політичному процесі є багатовимірним явищем, що одночасно виконує функції посередництва між бізнесом, громадянським суспільством і державою, та породжує системні виклики у сфері прозорості, підзвітності й демократичного управління. Подальший розвиток та вдосконалення механізмів регулювання лобізму, а також посилення ролі громадськості і медіа в контролі цієї сфери є необхідними кроками на шляху до формування більш зрілої і відповідальної політичної системи в Україні.

Відтак, успішна інтеграція практик прозорого лобізму стане індикатором не лише якості політичного процесу, а й рівня демократичності суспільства загалом, що є критично важливим для сталого розвитку української державності і підвищення довіри громадян до влади.

Лобізм в Україні є важливим і водночас складним елементом політичного процесу, що відображає динаміку становлення демократії і реформування державних інститутів. Його розвиток тісно пов'язаний із загальною трансформацією політичної системи, економічних відносин та суспільних настроїв після здобуття незалежності у 1991 році. І якщо продовжувати говорити про економічну складову, то у перші роки незалежності Україна переживала складний перехід від радянської системи до ринкової економіки і демократичних інститутів. В цей період політичні і бізнес-елітні кола почали шукати способи впливу на державну політику, зокрема на законодавчі ініціативи, регуляторні акти та бюджетні рішення. Проте відсутність прозорих механізмів та правового регулювання зробила цей вплив переважно неформальним і прихованим, що сприяло зростанню корупції та кланових зв'язків.

На початку 2000-х років у зв'язку з посиленням ролі парламенту і державного апарату в Україні почали формуватися перші спроби врегулювання лобістської діяльності. Зокрема, деякі політичні сили і бізнес-асоціації почали активно використовувати лобістські інструменти для просування власних інтересів у законодавчому процесі. Водночас значна частина цього впливу залишалась поза офіційними рамками, що породжувало масштабні корупційні скандали і підривало довіру до влади.

Події Помаранчевої революції 2004 року і подальші демократичні зміни дали поштовх активізації громадянського суспільства і посиленню вимог до прозорості політичних процесів. В цей час почали створюватися перші громадські організації, які почали слідкувати за діяльністю органів влади і

виступати за законодавче врегулювання лобізму. Проте офіційна нормативна база у цьому питанні ще залишалася слабкою.

Справжнім проривом у розвитку лобізму стало проведення низки антикорупційних ініціатив, реформування діяльності владних інституцій, прийняття відповідних законів, як то Закону України «Про запобігання корупції» (Верховна Рада, 2014) та Закону України «Про лобіювання» (Верховна Рада, 2024). Цей документ заклав правову основу для прозорої лобістської діяльності, зокрема, через запровадження обов'язкової реєстрації лобістів та ведення публічного реєстру. Закон є відповіддю на тривалі виклики, пов'язані із непрозорим та незаконним впливом бізнесу та політичних груп на державні рішення.

Проте цей закон прийнято вже після тривалого періоду, коли лобізм в Україні фактично існував у формі неформальних зустрічей, «кумівських» домовленостей і закритих переговорів. Відомі випадки, коли великі промислові групи, фінансово-промислові кластери та політичні кланові структури через особисті зв'язки впливали на прийняття законів, які забезпечували їм вигідні умови ведення бізнесу або захист від конкуренції. Особливо яскраво це проявлялось у таких сферах, як енергетика, банківська система, аграрний сектор і державні закупівлі. Відсутність прозорих процедур унеможливлювала громадський контроль та сприяла зловживанням (Transparency International Ukraine, 2020).

Такі процедури відбувалися за будь-якої влади, але найбільш очевидні та зухвалі для громадськості, відбувалися у період незалежної України і до Революції Гідності у 2014 році. Хоча, звичайно ж, період війни, який триває з того ж року і особливо після початку повномасштабного вторгнення, не дає належним чином зробити узагальнюючі висновки за цей період.

Також, важливу роль у цій системі відігравали парламентські групи впливу, що об'єднували депутатів, які діяли як посередники між бізнесом і

державою. Ці групи неодноразово ставали предметом критики з боку активістів і міжнародних партнерів через відсутність механізмів контролю і звітності (EUACI, 2021).

Однією з ключових тенденцій десятиліття, що значною мірою вплинуло на проведення реформ та збільшення прозорості діяльності владних інституцій, а також окремих представників, стало посилення ролі громадських організацій, незалежних медіа і аналітичних центрів, які системно досліджують лобістську діяльність та сприяють підвищенню прозорості політичних процесів. Організації на кшталт Transparency International Ukraine, Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», а також низка інших активно працюють над моніторингом і викриттям непрозорих схем (Transparency International Ukraine, 2022).

Підтримка міжнародних донорів, таких як Європейський Союз, USAID, OECD, посприяло не лише фінансуванню цих ініціатив, а й запровадженню кращих світових практик. Важливою складовою є допомога у впровадженні електронних систем реєстрації і звітності, що підвищує доступність інформації про лобістів та їх діяльність для широкої публіки (OECD, 2021).

Попри позитивні зрушення, український лобізм залишається досить «сірою» зоною. Відсутність чітких критеріїв розмежування лобістської діяльності і корупційних дій продовжує породжувати ризики зловживань. Крім того, недостатній контроль з боку державних органів і обмежені ресурси антикорупційних інституцій ускладнюють виявлення і протидію порушенням.

Значною проблемою є і низький рівень обізнаності політиків і громадськості про механізми прозорого лобізму, що гальмує формування відповідної політичної культури. Часто громадські інтереси відступають перед впливом потужних бізнес-груп, які володіють значними ресурсами для лобістського впливу

Тим не менше, перспективи розвитку лобізму в Україні пов'язані з подальшим удосконаленням законодавства, розвитком інституційного контролю і розширенням ролі громадськості у політичному процесі. Важливим є також залучення молодих фахівців, аналітиків та активістів, які здатні забезпечити прозорість і підзвітність лобістської діяльності.

Суттєве значення має впровадження сучасних електронних систем, що автоматизують процес реєстрації і звітності, роблячи інформацію максимально доступною для громадян і журналістів. Окрім того, досвід європейських країн показує, що важливою є також культура етичної поведінки, яку необхідно розвивати серед політиків, бізнесу та лобістів.

Таким чином, лобізм в Україні є динамічним процесом, що проходить складний шлях від непрозорих та незаконних схем до формування прозорих, етичних і зрозумілих правил гри. Його розвиток відображає загальні виклики та можливості української демократії, і від успіху цього процесу залежить не лише ефективність державного управління, а й рівень довіри громадян до політичної системи загалом.

3.2. Проблеми інституціоналізації лобістської діяльності в Україні

Інституціоналізація лобістської діяльності в Україні є однією з найважливіших складових демократичного розвитку країни. Вона передбачає створення чіткої та прозорої системи правил, процедур, інституцій, а також норм і стандартів, які регламентують легальний, відкритий і підзвітний вплив на процеси прийняття політичних і управлінських рішень. Така система є запорукою балансування інтересів різних соціальних груп, забезпечення прозорості та підзвітності влади, а також протидії корупції та зловживанням. Водночас, на шляху до формування такої системи Україна стикається із низкою складних і взаємопов'язаних проблем, що істотно ускладнюють встановлення ефективної та стабільної інституції лобізму.

Прийняття у 2024 році Закону України «Про лобіювання» (Верховна Рада, 2024) стало першим масштабним і системним кроком на шляху до легалізації і регулювання лобістської діяльності в країні. Проте цей нормативний акт може мати обмеження і недоліки, які знижують його ефективність і створюють широкі можливості для практик побудованих на не доброчесній взаємодії.

По-перше, сфера застосування закону може бути вузькою. Він поширюється здебільшого на вплив у процесі формування законодавчих актів саме Верховною Радою України, тоді як значна частина лобістської діяльності в Україні відбувається у взаємодії з виконавчою владою, державними агентствами, правоохоронними органами, регуляторними комісіями та органами місцевого самоврядування. Відсутність чіткого регламенту для таких сфер залишає ці процеси поза офіційним контролем і створює передумови для виникнення неформальних і непрозорих схем впливу, які уникають реєстрації та контролю (EUACI, 2021).

По-друге, попри те, що у законі накладені чіткі визначення ключових термінів, що стосуються лобізму — таких як «лобіст», «лобістська діяльність», «конфлікт інтересів» у контексті лобістської роботи, це може породжувати неоднозначне тлумачення норм, створює складнощі при їх практичному застосуванні і значно ускладнює контроль за дотриманням закону. Унаслідок цього у судових та адміністративних процесах виникають прогалини, які дозволяють уникати відповідальності та застосовувати закон вибірково або формально (Transparency International Ukraine, 2022).

По-третє, у законодавстві існують суттєві прогалини щодо процедури реєстрації лобістів і їх звітності. Незважаючи на наявність положень про створення публічного реєстру лобістів, на практиці поки не є зрозумілим наскільки його функціонування буде відповідати поставленим завданням. Відсутність належного контролю за достовірністю внесених даних, брак системних перевірок, слабкі санкції за порушення можуть зробити цей

механізм формальним. В результаті велика кількість осіб, що здійснюють лобістську діяльність, будуть діяти поза межами офіційного реєстру або надаватимуть неповну інформацію про свою діяльність, що створює додаткові ризики непрозорості та корупційних зловживань (Transparency International Ukraine, 2023).

Крім того, закон не передбачає ефективних механізмів захисту від недобросовісного лобізму, що часто приймає форми прихованого підкупу, маніпуляції інформацією чи тиску на посадовців. Відсутність детальних норм щодо протидії таким діям ускладнює боротьбу з тіньовими проявами в цій сфері.

Тому, без надійної системи контролю становлення інституту лобістської діяльності залишається декларативною і неефективною. На сьогодні ключові органи державної влади, відповідальні за контроль дотримання норм лобістської діяльності, зокрема Міністерство юстиції України, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), а також інші регуляторні структури, можуть мати значні обмеження в повноваженнях, ресурсах. Це суттєво обмежує їхні можливості щодо проведення системного моніторингу, виявлення порушень, розслідування і притягнення до відповідальності порушників, коли ми говоримо про сферу лобіювання.

Варто окремо підкреслити проблему політичного впливу та тиску на контролюючі органи, особливо в тих випадках, коли лобістська діяльність пов'язана з великими бізнес-групами або політичними елітами. Політична залежність регуляторів від впливових осіб сприяє безкарності та фактичному ігноруванню законодавчих норм, що значно підриває довіру суспільства до інституцій влади та системи лобізму.

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність належної координації і взаємодії між різними контролюючими органами. Розпорошеність відповідальності і низький рівень співпраці між інституціями призводять до

дублювання зусиль або, навпаки, пропусків у нагляді. Така інституційна фрагментація створює можливості для обходу контролю, використання «прогалин» у законодавстві, застосування непрозорих методів впливу і ухилення від відповідальності.

Коли ми говоримо про лобізм (прозорий та добросесний), як професію, варто зазначити, що лобістська професія в Україні перебуває на ранніх стадіях формування. На сьогодні не існує усталених стандартів кваліфікації, сертифікації, а також кодифікованих етичних норм і правил поведінки для лобістів. Відсутність таких стандартів сприяє поширенню недобросесних і непрозорих методів роботи, у тому числі прихованого підкupu, маніпуляції інформацією, використання особистих зв'язків і інших неетичних та непрозорих практик, які завдають шкоди репутації цієї сфери (OECD, 2021).

Брак професійної підготовки і чітких правил призводить до того, що лобістські послуги нерідко мають низьку якість, а їхній вплив не є конструктивним чи орієнтованим на баланс інтересів. Це сприяє формуванню в громадськості і владних колах стереотипу, що лобізм — це синонім корупції і тіньового лобіювання, а не інструмент для розвитку демократичного діалогу.

Тому, для побудови ефективної інституції лобізму важливою є активна участь громадянського суспільства, незалежних експертів, ЗМІ і громадських організацій у контролі та моніторингу лобістської діяльності. В Україні, незважаючи на відносно високий рівень активності громадських ініціатив, часто спостерігається брак доступу до повної і своєчасної інформації про діяльність лобістів і зміст їхніх контактів із владою. Закритість реєстрів, затримки у наданні інформації, а іноді й навмисне приховування важливих фактів істотно ускладнюють прозорість процесу і роботу громадського контролю (Transparency International Ukraine, 2022).

Окрім того, загальна поінформованість населення про роль, функції і можливості лобізму є низькою. Через це громадяни часто не усвідомлюють,

яким чином вони можуть впливати на прийняття політичних рішень, що призводить до низької активності у моніторингу, відсутності суспільного тиску на прозорість і відповідальність у цій сфері.

Окрім цього, історично в Україні лобізм асоціювався переважно з корупційними схемами, неформальними домовленостями, «кришуванням» і «кумівством». Ці негативні стереотипи глибоко вкорінилися у свідомості населення і політичного класу, що створює додаткові перепони на шляху формування позитивного іміджу легальної і прозорої лобістської діяльності.

Низький рівень довіри до інститутів влади загалом, а також до політичної системи в цілому, формує суспільне середовище, в якому чесний, відкритий і професійний лобізм сприймається як підозрілий чи навіть шкідливий феномен. Це ускладнює процес виховання культури прозорості, етики, професіоналізму та відповідальності в сфері політичного впливу.

Тому, для подолання перелічених проблем необхідна цілісна і послідовна стратегія реформування, що має охоплювати такі основні напрямки, як:

- Удосконалення законодавства, яке має охопити не лише законодавчий процес у Верховній Раді, а й регулювати лобіювання у виконавчій владі та на рівні місцевого самоврядування. Треба уточнити терміни, посилити відповідальність за порушення, запровадити ефективні механізми захисту від недобросовісних практик.
- Посилення ефективності контролю, шляхом розширення повноважень і ресурсного забезпечення наглядових органів, а також впровадження системи незалежного аудиту і моніторингу лобістської діяльності.
- Професіоналізація лобістської спільноти через впровадження стандартів.

3.3. Перспективи розвитку та прозорого регулювання лобізму в Україні

У сучасних, складних для України умовах з однієї сторони, але пов'язаної з активною взаємодією з міжнародними партнерами та поступової трансформації політичної культури з іншою, процеси по трансформації лобізму, як повноцінної та законної й етичної діяльності також неупинно рухаються й у перспективі мають можливість перетворитися на повноцінний інструмент демократичного представництва інтересів різних зацікавлених груп чи окремих представників. Із врахуванням загальносвітових тенденцій розвитку механізмів участі громадянського суспільства, бізнесу та інших заінтересованих сторін у виробленні політики, постає нагальна потреба системного й легітимного врегулювання лобістської діяльності. І серед цих процесів, безумовно, в першу чергу є ті, що націлені на трансформацію політичних процесів та суспільних змін.

Саме тому, Європейський вектор розвитку України є не лише політичним і геополітичним вибором, а й інституційною основою для проведення структурних реформ у сфері доброго врядування. Імплементация положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також дотримання рекомендацій Європейської комісії у рамках процесу набуття членства, передбачають створення правових і процедурних механізмів для запобігання непрозору впливу на політичне рішення.

Серед основних вимог:

- забезпечення доступу громадськості до процесів прийняття рішень;
- створення механізмів участі заінтересованих сторін;
- дотримання принципів доброчесності та підзвітності в управлінні публічними справами.

Досвід країн Центрально-Східної Європи, які пройшли подібний шлях (Польща, Литва, Чехія), демонструє, що впровадження прозорого лобізму

може слугувати інструментом не лише боротьби з корупцією, а й зміцнення публічного діалогу, зростання довіри до державних інституцій і залучення інвестицій. Важливо, щоб регулювання лобізму стало невід'ємною частиною цих загальних трансформацій, а не ізольованим законодавчим актом.

Як зазначалося раніше, наявні в Україні спроби регулювання лобістської діяльності можуть мати певні ризики і обмежений характер та часто фокусуються лише на формальних аспектах, наприклад, реєстрація або подання звітності. Успішне впровадження прозорого лобізму потребує створення комплексної, цілісної нормативної рамки, що у свою чергу може охоплювати:

- правові дефініції та класифікацію видів лобістської діяльності;
- розмежування лобізму, адвокації та корупційних практик;
- регламентацію процедур взаємодії між суб'єктами впливу та органами влади;
- правила фінансової прозорості, декларування витрат, подарунків, гонорарів;
- етичний кодекс поведінки лобістів та публічних службовців.

Крім основного закону, варто розробити підзаконні акти, методичні рекомендації, типові форми звітності, регламенти взаємодії на рівні міністерств, органів місцевого самоврядування, парламентських комітетів тощо.

Ефективне регулювання потребує функціонування незалежного інституційного механізму, відповідального за моніторинг, контроль, реєстрацію, аналітику та навчання у сфері лобізму.

Серед можливих підходів:

- створення Агентства з питань лобізму та прозорості взаємодії – аналогічного до Lobbying Transparency Secretariat у Канаді або High Authority for Transparency in Public Life у Франції;

- розширення повноважень НАЗК, включаючи окремий департамент лобістської діяльності;
- впровадження парламентського етичного офісу для забезпечення прозорості контактів депутатів.

В свою чергу, такі інституції мають бути забезпечені політичною незалежністю, фаховим персоналом, стабільним фінансуванням і повноваженнями для проведення перевірок, накладання санкцій і публічного оприлюднення даних.

Інтеграція цифрових технологій та диджиталізація процесів лобіювання не лише спрощує адміністративні процедури, а й є основою для створення системи відкритих даних. Україна, як лідер серед країн Східної Європи у сфері цифрового врядування, має потенціал для реалізації таких компонентів:

- електронний реєстр лобістів з відкритим API та інтеграцією з реєстрами юридичних осіб, платників податків, судових рішень;
- система е-звітування, що дозволяє фіксувати всі зустрічі, подані документи, участь у слуханнях, витрати на GR-комунікації;
- онлайн-платформи для консультацій з громадськістю на ранніх етапах розробки політики (аналог Portail de la consultation publique у Франції).

Ці інструменти мають бути інклюзивними, доступними для малих і середніх суб'єктів впливу, а також надійно захищеними від маніпуляцій чи вибіркового блокування.

Професіоналізація та етика лобістської діяльності є ключовою умовою прозорого лобізму є розвиток професійної спільноти, яка могла б:

- визнавала та дотримувалася етичних стандартів;
- брала участь у розробці кодексів поведінки;
- забезпечувала підвищення кваліфікації своїх членів;

- діяла як саморегулювальна організація (аналог Public Affairs Council або Association of Government Relations Professionals у США).

Також, важливим є запровадження акредитації лобістів, вимоги до професійної освіти (наприклад, через сертифікацію, курси підвищення кваліфікації, інтеграцію GR-модулів у програми MBA, публічного управління та права).

Важливо також *сприяння залученню громадськості*, щоб розвиток лобізму не призвів до посилення виключного доступу лише великих корпоративних гравців. Неурядові організації, профспілки, академічна спільнота, представники територіальних громад мають мати рівний доступ до процедур впливу.

Серед необхідних кроків, що могли б у цьому допомогти:

- проведення просвітницьких кампаній, які пояснюють роль лобізму в демократичному процесі;
- залучення громадян до моніторингу взаємодій влади з лобістами;
- підтримка експертних платформ на кшталт «реєстрів впливу»;
- створення грантових програм для представників малих організацій, що хочуть брати участь у консультаціях.

Попри потенціал розвитку, впровадження прозорого лобізму несе низку викликів до яких важливо бути готовим. Серед них:

- інституційний опір, коли частина політичної еліти може чинити опір підвищенню прозорості з міркувань самозбереження;
- імітація прозорості, наприклад, закон може бути формально ухвалений без реального впливу на практику;
- нерівність у питанні доступу, коли великі гравці домінують, а інші не мають ні можливостей ні необхідних знань;
- маніпуляції даними, для формального звітування без контролю з боку суспільства.

На противагу, як можливість зменшити вплив ризиків, можна приділити більше уваги:

- запровадження перехідного періоду для апробації нових норм;
- реалізації пілотних проєктів в окремих інституціях;
- проведення незалежного аудиту і міжнародний моніторинг;
- регулярна оцінка впровадження реформ, публічні звіти та можливість зворотного зв'язку.

Висновки до Розділу III

Лобізм в Україні, хоча й перебуває на початковому етапі розвитку, має значний потенціал для подальшого формування як легітимний механізм представлення інтересів різних соціальних, політичних та економічних груп. Сучасний стан лобізму в Україні відзначається високим рівнем неформальності та недостатньою прозорістю, що дозволяє розглядати його як фактор корупційних ризиків і непрозорого політичного впливу. Однак, з огляду на євроінтеграційні зобов'язання України, а також зростаючу потребу в підвищенні якості публічного врядування, питання ефективного та прозорого регулювання лобістської діяльності набуває особливої актуальності.

Перспективи розвитку лобізму в Україні залежать від комплексної та інклюзивної реформи, яка включає гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, створення відповідної інституційної інфраструктури, а також забезпечення максимальної прозорості у взаємодії між органами влади та заінтересованими сторонами. Системне регулювання лобістської діяльності потребує не лише чіткої правової бази, але й культурних змін, які б підтримували етичні норми та добросовісність у політичних і економічних процесах.

У рамках цього процесу важливим є впровадження цифрових технологій для забезпечення відкритості, доступу до інформації та ефективного контролю за лобістською діяльністю. Водночас важливо створювати можливості для рівного доступу до механізмів впливу для різних груп, включаючи представників громадянського суспільства, малого та середнього бізнесу, з метою запобігання монополізації впливу великого бізнесу.

Перспективи лобізму в Україні мають шанс стати важливою частиною демократичного процесу, сприяючи більш ефективному ухваленню рішень, підвищенню довіри до інститутів влади та інтеграції країни в глобальні політичні та економічні процеси. Водночас важливо ретельно уникати ризиків, пов'язаних з імітацією реформ та збереженням недоброчесного лобізму. Тільки за умови належного моніторингу, прозорості та громадського контролю лобізм може стати механізмом, який ефективно служить інтересам держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Лобізм в Україні має великий потенціал для розвитку в напрямку прозорості та легітимної форми участі в політичному процесі, що потребує реалізації політичної волі, підтримки з боку громадськості та міжнародних партнерів, а також чіткої правової та інституційної стратегії. А, отже, лобізм в Україні має всі шанси перетворитися з тіньового механізму впливу на повноцінний елемент інклюзивного та відповідального врядування. Це стане можливим лише за умови комплексного підходу: одночасної реформи правового поля, розвитку інституцій, цифрових рішень, культури доброчесності та залучення громадськості.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження можна зробити висновок, що лобізм є одним із основних механізмів впливу на політичні процеси в сучасних демократичних суспільствах. Він забезпечує представництво інтересів різних соціальних груп, бізнесу, громадських організацій, а також іноземних держав, що дозволяє ефективно враховувати їхні потреби та зацікавленість при формуванні політики. Лобізм допомагає урядам ухвалювати рішення, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні інтереси, створюючи баланс між різними суб'єктами впливу.

Вивчення міжнародного досвіду показало, що лобізм є важливим елементом політичного процесу в багатьох країнах, таких як США, Канада, країни ЄС, де він регулюється через чітко визначені правові норми та етичні стандарти. Успішна практика демонструє, що ефективне регулювання лобізму сприяє прозорості політичних процесів і зменшує корупційні ризики. Адаптація подібних механізмів в Україні вимагає реформування національного законодавства та створення відповідної інституційної структури, що б забезпечила контроль за лобістською діяльністю.

Лобізм як феномен потребує комплексного підходу в його теоретичному осмисленні. Наукові роботи вказують на те, що лобізм може мати як позитивні, так і негативні наслідки. В залежності від рівня регулювання та прозорості, лобізм може сприяти зменшенню політичної корупції або, навпаки, посилювати її. Важливим є розуміння лобізму як частини демократичного процесу, що, за належного контролю, може стати ефективним інструментом представництва інтересів у сфері ухвалення політичних рішень.

В Україні лобізм залишається недостатньо розвинутою сферою, що не має чіткого правового регулювання. Незважаючи на окремі спроби законодавчого врегулювання лобістської діяльності, існуючі нормативні акти

є або неповними, або мають неоднозначне тлумачення, що дозволяє тіньову практику лобізму. У цьому контексті необхідно ухвалити спеціалізований закон, що забезпечить дотримання прозорості та етичності цього процесу.

Одна з основних проблем та ризиків сучасного лобізму є відсутність прозорості у його діяльності, що дає змогу маніпулювати політичними процесами, не зважаючи на суспільні інтереси. Тому для забезпечення ефективного та етичного лобізму необхідно створити механізми, які дозволяють ретельно контролювати діяльність лобістів, такі як реєстри лобістів, звітність про їхні дії та фінансування, а також створення незалежних органів для моніторингу цього процесу.

У свою чергу, громадянське суспільство відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості лобістської діяльності. Залучення неурядових організацій, медіа та незалежних аналітичних центрів до моніторингу та аналізу лобістської діяльності може стати важливим елементом у зменшенні корупційних ризиків і забезпеченні відкритості політичних процесів. Для цього необхідно створити умови для активної участі громадян у процесах прийняття політичних рішень через відповідні інструменти та платформи для громадських консультацій.

У перспективі лобізм в Україні має потенціал стати важливим і ефективним механізмом у процесах ухвалення політичних рішень. Однак для цього необхідно усунути існуючі правові, інституційні та культурні бар'єри. Адаптація міжнародних стандартів лобізму, створення чіткої правової бази, впровадження електронних реєстрів та забезпечення громадського контролю можуть стати основою для розвитку прозорого та ефективного лобізму в Україні.

Для створення ефективної системи лобістської діяльності в Україні потрібен комплексний підхід, що включає в себе не лише юридичне регулювання, але й розвиток інституційної інфраструктури, культурні та

освітні ініціативи, спрямовані на формування позитивного іміджу лобізму та підвищення суспільної довіри до цього механізму.

Отже, лобізм, як механізм впливу на політичні рішення, є важливим елементом сучасної політичної системи, що сприяє ефективному представництву інтересів різних соціальних груп. Для того, щоб лобізм в Україні став прозорим і етичним інструментом, необхідно розвивати правове регулювання, створювати відповідну інституційну інфраструктуру, забезпечити громадський контроль та сприяти підвищенню обізнаності населення про роль лобізму в демократичному процесі. В майбутньому лобізм має стати важливим інструментом для покращення управління та демократичного процесу в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ACEA – The European Automobile Manufacturers’ Association. (n.d.). *About ACEA*. <https://www.acea.auto/about-acea/>
2. Bachrach, P., & Baratz, M. S. (1962). *Two faces of power*. Free Press.
<https://mesopolhis.fr/wp-content/uploads/2022/03/Bachrach-and-Baratz-two-faces-of-power.pdf>
3. Baumgartner, F. R., Berry, J. M., Hojnacki, M., Kimball, D. C., & Leech, B. L. (2009). *Lobbying and policy change: Who wins, who loses, and why*. University of Chicago Press.
https://fbaum.unc.edu/books/lobby/Advocacy_July_19_2008.pdf
4. Bentley, A. F. (1908). *The process of government*. University of Chicago Press.
<https://archive.org/details/processofgovernm00bentuoft/page/216/mode/2up?ref=ol&view=theater>
5. Berry, J. M. (1977). *Lobbying for the people: The political behavior of public interest groups*. Princeton University Press.
https://scholar.google.com/scholar_lookup?&title=Lobbying%20for%20the%20people%3A%20The%20political%20behavior%20of%20public%20interest%20groups&publication_year=1977&author=Berry%20J.%20M.
6. Beyers, J., Eising, R., & Maloney, W. A. (2009). Researching interest group politics in Europe and beyond: Towards a comparative perspective. *European Political Science Review*, 1(1), 95–121.
https://www.researchgate.net/publication/236983153_Researching_Interest_Group_Politics_in_Europe_and_Elsewhere_Much_We_Study_Little_We_Know
7. Bolleyer, N., & Correa, P. (2020). Member influence and involvement in civil society organizations: A resource dependency perspective on groups and parties. *Political Studies*, 69(1), 185–205.
<https://epub.ub.uni-muenchen.de/88817/1/0032321720968018.pdf>

8. Britannica. (n.d.). *Guild: Trade association and their role in medieval Europe*. <https://www.britannica.com/topic/trade-union>
9. Buchanan, J. M., & Tullock, G. (1962). *The calculus of consent: Logical foundations of constitutional democracy*. University of Michigan Press. http://files.libertyfund.org/files/1063/Buchanan_0102-03_EBk_v6.0.pdf
10. Busch, R. (1981). [Review of the book *The organization of interests: Incentives and the internal dynamics of political interest groups*, by T. M. Moe]. *Cleveland State University*. https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=clpolsci_facpub
11. Canadian Federation of Independent Business. (2024, October 17). *Business organizations call on federal government to scrap the capital gains tax increase*. <https://www.cfib-fcei.ca/en/media/business-organizations-call-on-federal-government-to-scrap-the-capital-gains-tax-increase>
12. Loomis, B. A., & Cigler, A. J. (2002). *Interest group politics* (pp. 1–29). CQ Press. <https://kropfpolisci.com/democracy.loomis.pdf>
13. Coen, D., & Richardson, J. (2009). *Lobbying the European Union: Institutions, actors, and issues*. https://www.researchgate.net/publication/375326119_Lobbying_The_European_Union_Institutions_Actors_And_Issues
14. Center for Public Policy Studies. (2023). *Лобізм і реформи в Україні*. Yale University Press. http://213.55.90.4/admin/home/Dmu%20Academic%20Resource/Postgraduate%20Studies/Political%20Science/%5BRobert_A._Dahl%5D_Dilemmas_of_Pluralist_Democracy_%28BookFi%29.pdf
15. Christian Science Monitor. (2006, January 9). *Abramoff scandal spurs lobbying reform*. <https://www.csmonitor.com/2006/0109/p02s02-uspo.html>
16. Dahl, R. A. (1982). *Dilemmas of pluralist democracy: Autonomy vs. control*. Yale University Press.

17. Department of Justice. (2008, September 4). *Former lobbyist Jack Abramoff sentenced to 48 months in prison on charges involving corruption, fraud, conspiracy and tax evasion.*
<https://www.justice.gov/archive/opa/pr/2008/September/08-crm-779.html>
18. Deutscher Bundestag. (2025). *Lobbyregister.*
<https://www.lobbyregister.bundestag.de/startseite>
19. Dür, A., & Mateo, G. (2016). *Insiders vs outsiders: Interest group politics in multilevel Europe.*
https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780191088490_A30390462/preview-9780191088490_A30390462.pdf
20. Dobson, W. (2016). *The ethics of corporate lobbying.*
<https://core.ac.uk/download/pdf/188775198.pdf>
21. Downs, A. (1957). *An economic theory of democracy.* Harper & Row.
https://www.academia.edu/38450380/Anthony_Downs_An_Economic_Theory_of_Democracy_Harper_and_Row
22. Drutman, L. (2015). *The business of America is lobbying.* Oxford University Press.
https://books.google.com.ua/books/about/The_Business_of_America_is_Lobbying.html?id=f8qqBgAAQBAJ&redir_esc=y
23. Egerod, B., & Junk, W. (2022). *Competitive lobbying in the influence production process and the use of spatial econometrics in lobbying research.* *Public Choice.*
https://research-api.cbs.dk/ws/portalfiles/portal/96200937/benjamin_egerod_et_al_competitive_lobbying_in_the_influence_acceptedversion.pdf
24. Environmental Defence Canada. (n.d.). *About us.*
<https://environmentaldefence.ca/about-us/>
25. European Commission. (2023). *European Commission work programme for 2023.* Overview for parliamentary committees.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/734669/EPRS_BRI\(2022\)734669_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/734669/EPRS_BRI(2022)734669_EN.pdf)

26. European Parliament. (2014). *EU Transparency Register: Briefing*.
<https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-542170-European-Transparency-Register-FINAL.pdf>
27. European Union. (2025). *Transparency Register*.
https://transparency-register.europa.eu/index_en
28. Fiorina, M. P. (1989). *Congress: Keystone of the Washington establishment*. Yale University Press.
https://www.academia.edu/97689324/Congress_Keystone_of_the_Washington_Establishment_By_Morris_P_Fiorina_New_Haven_and_London_Yale_University_Press_1977_Pp_xi_105_8_50_cloth_2_95_paper_?f_ri=1523536#loswp-work-container
29. Federal Regulation of Lobbying Act of 1946.
<https://www.gao.gov/assets/t-ggd-91-56.pdf>
30. German Bundestag. (2021). *Lobbying register for the representation of special interests*.
<https://www.bundestag.de/resource/blob/885950/7d9d30f06015a6d69e0ae2aaa75e6105/Lobbying-Register-Introduction-1-.pdf>
31. Government of Canada. (1985). *Lobbying Act*.
<https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/L-12.4/FullText.html>
32. Greenpeace International. (n.d.). *About Greenpeace*.
<https://www.greenpeace.org/international/explore/about/>
33. Heinz, J. P., et al. (1993). *The hollow core: Private interests in national policy making*. Harvard University Press.
https://books.google.com/sb/books?id=aaAA2QkbdiEC&printsec=frontcover&source=gbv_vpt_read#v=onepage&q&f=false
34. Haute Autorité pour la Transparence de la Vie Publique. (2022). *Rapport d'activité 2022*. https://www.hatvp.fr/rapports_activite/rapport_2022/
35. Kens, P. (2009). *The Crédit Mobilier scandal and the Supreme Court: Corporate power, corporate person, and government control in the mid-nineteenth century*. *Journal of Supreme Court History*.

- https://www.researchgate.net/publication/227964375_The_Credit_Mobilier_Scandal_and_the_Supreme_Court_Corporate_Power_Corporate_Person_and_Government_Control_in_the_Mid-nineteenth_Century
36. Kurt, O. (2022). *Evolution of corporate lobbying activities in the European Union*. APNOR.
<https://bibliotecadigital.ipb.pt/bitstream/10198/25031/1/Ogun%20Kurt.pdf>
37. Lukes, S. (2005). *Power: A radical view* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
<https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Power-A-Radical-View-Sтивен-Lukes.pdf>
38. Lowi, T. J. (1969). *The end of liberalism: The second republic of the United States*. W. W. Norton & Company.
https://ia803400.us.archive.org/30/items/in.ernet.dli.2015.214435/2015.214435.The-End_text.pdf
39. McGrath, C. (2006). *Interest groups and lobbying in the EU*. Routledge.
https://www.researchgate.net/publication/281632335_Interest_Groups_and_Lobbying_in_Europe
40. Mills, C. W. (2000). *The power elite*. Oxford University Press.
<http://www.edarcipelago.com/boxpdf/C.%20Wright%20Mills-The%20Power%20Elite.pdf>
41. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). *Lobbyists, governments and public trust* (Vol. 3). OECD Publishing.
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/11/lobbyists-governments-and-public-trust-volume-3_g1g43c3b/9789264214224-en.pdf
42. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). *Government at a glance 2019*. OECD Publishing.
https://www.oecd.org/en/publications/government-at-a-glance-2019_8ccf5c38-en.html
43. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *Lobbying in the 21st century: Transparency, integrity and access*.

- OECD Publishing.
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/05/lobbying-in-the-21st-century_bb7a371a/c6d8eff8-en.pdf
44. Office of the Commissioner of Lobbying of Canada. (2025). *Homepage*.
<https://lobbycanada.gc.ca/en/>
45. Office of the Registrar of Consultant Lobbyists. (2025). *Homepage*.
<https://registrarofconsultantlobbyists.org.uk/>
46. Otchere, J., & Grant, P. (2020). Reflections of ancient Roman clientship in contemporary African societies. *University of Ibadan*.
https://www.researchgate.net/publication/343615450_REFLECTIONS_OF_ANCIENT_ROMAN_CLIENTSHIP_IN_CONTEMPORARY_AFRICAN_SOCIETIES
47. Portside. (2024, March 1). *PhRMA funnels millions to groups fighting drug pricing reforms*.
<https://portside.org/2024-03-01/phrma-funnels-millions-groups-fighting-drug-pricing-reforms>
48. Power, S. (2025). *Lobbying in UK politics* (Research Briefing No. SN04633). House of Commons Library.
<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN04633/SN04633.pdf>
49. Riker, W. H. (1962). *The theory of political coalitions*. Yale University Press.
<https://ia800708.us.archive.org/23/items/TheTheoryOfPoliticalCoalitions/TheTheoryOfPoliticalCoalitions.pdf>
50. Sabatier, P. A. (1988). Advocacy coalition framework: An overview of the theory. *Policy Sciences*, 21(2), 129–168.
https://www.researchgate.net/profile/Christopher-Weible/publication/286358383_A_Guide_to_the_Advocacy_Coalition_Framework/links/5bd0801092851cabf2646c3d/A-Guide-to-the-Advocacy-Coalition-Framework.pdf

51. Stigler, G. J. (1971). The theory of economic regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3–21.
<https://bfi.uchicago.edu/wp-content/uploads/2023/02/3003160.pdf>
52. The Guardian. (2021, November 4). US oil giants top list of lobby offenders holding back climate action. Report into lobbying tactics names ExxonMobil and Chevron as worst, while carmaker Toyota takes third.
<https://www.theguardian.com/business/2021/nov/04/us-oil-giants-top-list-lobby-offenders-exxonmobile-chevron-toyota>
53. Thomas, C., & Hrebenar, R. (2009). Comparing lobbying across liberal democracies: Problems, approaches and initial findings. *ResearchGate*.
https://www.researchgate.net/publication/49586970_Comparing_lobbying_a_cross_liberal_democracies_Problems_approaches_and_initial_findings
54. Transparency International EU. (2021). *Global corruption barometer: European Union 2021*.
<https://www.transparency.org/en/publications/gcb-european-union-2021>
55. Transparency International Ukraine. (2020). *Annual report*.
<https://www.transparency.org/en/publications/annual-report-2020>
56. Transparency International Ukraine. (2022). *Річний звіт*.
<https://report.ti-ukraine.org/2022/>
57. Transparency International Ukraine. (2023). *Transparency International Ukraine annual report*.
https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2024/06/zvit2023_eng.pdf
58. Teschke, B. (1998). Geopolitical relations in the European Middle Ages: History and theory. *International Organization*, 52(2), 325–358.
<https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/5333839.pdf>
59. U.S. Congress. (1995). *Lobbying Disclosure Act of 1995*.
<https://www.congress.gov/bill/104th-congress/senate-bill/1060>
60. U.S. Congress. (2007). *Honest Leadership and Open Government Act of 2007*. <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/1>

61. U.S. House of Representatives. (2023). *Rules governing post-employment restrictions for former government officials* [Official document].
<https://www.house.gov/post-employment-restrictions>
62. U.S. House of Representatives Committee on Ethics. (2023). *About the Committee on Ethics*. Retrieved June 11, 2025, from
<https://ethics.house.gov/>
63. Waterhouse, B. (2019). Lobbying and business associations. In *Oxford research encyclopedia of American history*. Oxford University Press.
<https://oxfordre.com/americanhistory/display/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-624>
64. Wills, M. (2019). The East India Company invented corporate lobbying. *JSTOR Daily*.
<https://daily.jstor.org/the-east-india-company-invented-corporate-lobbying/>
65. Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI). (2021). *Інституційна прозорість: лобізм і вплив*. EU Anti-Corruption Initiative. <https://euaci.eu/>
66. Верховна Рада України. (2014). Закон України «Про запобігання корупції». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
67. Верховна Рада України. (2020). Законопроект №3059. Про лобізм.
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68279
68. Верховна Рада України. (2024). Закон України про лобіювання. *Відомості Верховної Ради*, (18), ст. 77.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text>
69. НАЗК. (2024). Доброчесне лобіювання: НАЗК провело консультації з громадськістю щодо Правил етичної поведінки.
<https://nazk.gov.ua/uk/dobrochesne-lobiyuvannya-nazk-provelo-konsultatsii-z-gromadskistyuu-schodo-pravyi-etychnoi-povedinky/>
70. НАЗК. (2025). Лобіювання в Україні: триває розробка Реєстру прозорості.
<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/lobiyuvannya-v-ukraini-tryvae-rozrobka-reestu-prozorosti/>